

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Katedra: Filosofie
Studijní program: Specializace v pedagogice
Studijní program: Humanitní vědy se zaměřením na vzdělávání
(kombinace) (humanitní vědy – anglický jazyk)

POJETÍ ČLOVĚKA V KONTEXTU HUMANITNÍ PSYCHOLOGIE
THE INTERPRETATION OF A MAN IN THE CONTEXT OF
HUMANISTIC PSYCHOLOGY

Bakalářská práce: 12–FP–KFL–186

Autor:
Edita DOLEŽALOVÁ

Podpis:

_____

Adresa:
Smetanova 63
466 01 Jablonec nad Nisou

Vedoucí práce: MTh. Václav Umlauf, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
57	16986	0	0	18	1

V Liberci dne: 13.12. 2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra filosofie

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

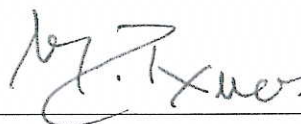
pro (kandidát): Edita Doležalová
adresa: Smetanova 63, Jablonec nad Nisou, 466 01
studijní obor (kombinace): Specializace v pedagogice (AJ - HU)
Název BP: Pojetí člověka v kontextu humanitní psychologie
Název BP v angličtině: The Interpretation of a Man in the Context of Humanistic Psychology
Vedoucí práce: MTh. Václav Umlauf, Ph.D.
Konzultant:
Termín odevzdání: 30. dubna 2011

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 19. dubna 2010

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát):

EDITA DOLEŽALOVÁ

Datum:

16. 2. 2011

Podpis:

Cíl:	Cílem práce je určit pojetí člověka v humanitní psychologii s uvedením příkladů některých autorů, jako je např. Prof. PhDr. Vladimír Smékal CSc., Nicky Hayes, Erich Fromm, apod.
Požadavky:	V práci budou rozebrány koncepty humanitní psychologie u jednotlivých autorů a budou porovnány mezi sebou.
Metody:	Analýza, srovnávání
Literatura:	<ol style="list-style-type: none"> 1. SMÉKAL, Vladimír. O lidské povaze : krátká zamyšlení nad psychickou a duchovní kulturou osobnosti. 1. české vyd. Brno : Cesta, 2005. 203 s. ISBN 80-7295-069-X. 2. SMÉKAL, Vladimír; MACEK, Petr. Utváření a vývoj osobnosti : psychologické, sociální a pedagogické aspekty. Vyd. 1. Brno : Barrister & Principal, 2002. 264 s. ISBN 80-85947-83-8. 3. ROGERS, Carl Ransom. Způsob bytí : klíčová témata humanistické psychologie z pohledu jejího zakladatele. Vyd. 1. Praha : Portál, 1998. 292 s. ISBN 80-7178-233-5. 4. FROMM, Erich. Člověk a psychoanalýza. 2. dopl. vyd. Praha : Aurora, 1997. 200 s. ISBN 80-85974-18-5. 5. HAYES, Nicky. Základy sociální psychologie. Vyd. 3. Praha : Portál, 2003. 166 s. ISBN 80-7178-763-9.

Čestné prohlášení

Název práce: Pojetí člověka v kontextu humanitní psychologie

Jméno a příjmení autora:

Edita Doležalová

Osobní číslo:

P08000493

Byla jsem seznámena s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložila elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě, a uvedla jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 13.12.2012

Edita Doležalová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu bakalářské práce MTh. Václavu Umlafovi, Ph.D. za odborné vedení mé práce, vstřícnost a ochotu při konzultacích a za připomínky ke zpracování dané problematiky.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývá pojetím člověka v kontextu humanitní psychologie. Toto psychologické zaměření je v práci porovnáno s psychologií behavioristickou a jeho hlavní znaky jsou představeny a položeny do kontrastu s některými ostatními psychologickými směry. V první části díla jsou popsány některé myšlenkové směry předvědeckého období psychologie.

Klíčová slova:

Humanitní psychologie, behaviorismus, předvědecké období psychologie, psychagogia, lidské chování, psychologie, S-R teorie, teorie černé skříňky, na člověka zaměřená psychologie, Platón, Sókratés, Watson, Wundt, Maslow, Rogers, Fromm.

Abstract:

This bachelor's thesis deals with the interpretation of a man in the context of humanistic psychology. This psychological field has been compared with the psychology of behaviourism and its main characteristics were introduced and put into the contrast with some other psychologically focused thoughts. There are some specifically chosen ways of thinking described in the first part of the thesis that were typical for pre-scientific period of psychology.

Key Words:

Humanistic psychology, Behaviourism, Pre-scientific period of psychology, Psychagogia, human behaviour, psychology, S-R theory, Black box theory, Human-focused psychology, Plato, Sokrates, Watson, Wundt, Maslow, Rogers, Fromm.

Obsah

Úvod	1
Předvědecké období	7
Antická „psychologie“	7
Péče o duši, psychagogie.....	8
Aristotelés a jeho rozpory s Platónem	10
Epikureismus a stoicismus	11
Wilhelm Wundt a psychologie jeho doby	12
Období baroka a renesance	12
Doba porenesanční	14
Počátek 19. století.....	16
Wilhelm Wundt.....	16
Další Wundtovi současníci a směry.....	18
Moment rozdělení psychologie	20
Psychologie coby přírodní věda	21
Strukturalismus	21
Funkcionalismus.....	21
Francouzská psychologie.....	23
Würzburgská škola	23
Psychologie coby filosofie	24
Duchovědná psychologie	24
Psychologie aktu	25
Fenomenologický náhled	26
Filosofie života.....	26
Vývoj behaviorismu a jeho předchůdci.....	28
Behaviorismus.....	28
Předchůdci behaviorismu.....	29
I. P. Pavlov	29
E. L. Thorndike.....	30
Hlavní myšlenky směru	31
Vznik a rozšíření směru	31

Charakteristické znaky směru	31
Teorie „Black box“	32
Teorie „S – R“	32
John Broadus Watson	33
Dělení behaviorismu	34
Behaviorismus ve vztahu filosofické antropologie	35
Pojetí člověka v rámci behaviorismu.....	35
Edward Chace Tolman.....	36
Neopozitivismus	37
Přínos behaviorismu.....	38
Humanistická psychologie a její vymezení	40
Hlavní myšlenky směru	40
Abraham Harold Maslow – základní humanistické myšlenky.....	41
Carl R. Rogers – rozšíření humanistického přístupu	42
Na člověka zaměřená psychologie	43
Erich Fromm – kulturní a sociální přínos humanismu.....	45
Srovnání humanismu s ostatními směry	46
Evropský existencialismus – alternativa humanismu.....	47
Humanismus vs. existencialismus	47
Humanismus vs. psychoanalýza	48
Závěr.....	50
Seznam použitých zdrojů	56

Úvod

Jako téma své bakalářské práce si autorka zvolila psychologii, jednu z nejdiskutovanějších věd moderní společnosti, a rozhodla se ji zkoumat v kontextu jednoho z jejích moderních zaměření, a to humanistické školy. Práce psychologů – tedy lidí, kteří vždy vědí, jaký přístup na jakého člověka platí, co říci přesně v těch správných situacích, aby řečené mělo právě kýžený účinek, autorku fascinovala od dětství. Proto se rozhodla zjistit, jaké bádání předcházelo vědeckému zkoumání na psychologii zaměřených autorů, z jakých hypotéz vycházeli, jaké metody používali, co pro ně bylo předmětem zkoumání a jak se přitom vztahovali k lidskému chování. Kromě toho nás bude zajímat, v jakém stavu se nachází dnešní psychologické bádání, jak osobnost člověka pojmají autoři moderní psychologie, jaká východiska používají, z jakých hledisek na ni nahlíží a co považují za determinanty lidského chování a jak se tato hlediska liší nebo naopak shodují s autory, kteří působili před nimi.

Lidské chování je jeden z nejprimárnějších způsobů lidského projevoování vzhledem k vnějšímu okolí. S projevy lidské psychiky a vědomí se všichni setkáváme denně a často hodnotíme to, či ono chování jako nevhodné, urážející či směšné. Málokoho ale napadne, že vnější vystupování jedince je výsledkem složitých procesů a má své příčiny kdesi v nitru jeho mysli a vědomí, nebo dokonce i v jakési nevědomé složce našeho já. Psychologie je věda, která se snaží nalézt spojitosti mezi vnitřní, aktuální situací mysli a těla a vnějším vyjadřováním těchto stavů, určit hranice normálnosti, pochopit procesy v jejich mezích a poté tyto poznatky využít při definování a následném řešení „abnormálních“ jevů. Snaží se, především v posledních třech stoletích, vysvětlovat vnější projevy lidského psychického stavu, a to na základě nejrozumnějších hypotéz a těmto poznatkům poté přisoudit co nejvyšší míru praktičnosti – tedy užití v praxi.

Praktický přínos psychologie je v dnešní hektické a uspěchané době nepopíratelný. Nejen že jsou její poznatky využívány například v rámci nejrozumnějších pohovorů či psychotestů, ale psychologie, která je zaměřená na patologické projevy

lidské psychiky, se dnes a denně pokouší najít nové způsoby a formy pomoci člověku při zvládání ne pouze složitých životních situacích. V současnosti psychologickou pomoc vyhledávají i lidé, kteří si nedokážou sami poradit s problémy, které přináší každodenní život člověka.

Nejdříve bychom rádi vymezili, co psychologie vlastně znamená, a ozřejmili původ tohoto pojmu. V moderním psychologickém světě nám již ani nepřijde, že by se zkoumání duševních procesů a duševního života jedince mělo nazývat jinak. O duši se však zajímali již antičtí autoři, kteří ještě psychologii coby vědu neznali a psychologické úvahy spojovali s filosofií různými způsoby, avšak vesměs se shodovali na jednom - o duši musí být pečováno. Základy péče o duši položil Sókratés (460 př. n. l. – 399 př. n. l.), který promlouvá prostřednictvím spisů svého žáka Platóna (427 př. n. l. – 347 př. n. l.), na základě jehož děl lze hovořit o tzv. „psychagogii“.¹ Toto slovo se skládá ze dvou řeckých výrazů a těmi jsou jednak psyché, což v překladu znamená duch, nebo duše, přičemž tato část je také používána v dnešním výrazu psychologie. Kromě toho výraz psyché byl úplně původně spojován s dýcháním, což vycházelo z homérovského pojetí duše, která opouštěla tělo při posledním výdechu.² A jednak agogé, které bývá překládáno jako péče, vedení, řízení. Uvedení pojmu „psychologie“ je často připisováno dílům německého scholasticky zaměřeného filosofa, matematika a fyzika Rudolpha Goclenia (1547 – 1628), někdy také jmenovaného jako Rudolpha Göckela a navzdory dohadům je jeho dílo *Psychologia* dodnes považováno za první, ve kterém byl tento výraz uveden.³ Slovo je složené ze dvou částí a těmi je dříve již zmiňované psyché a logia či logos, jež je překládáno jako věda, průzkum, v současné řečtině například i důvod, příčina apod. Je tedy zřejmé, že z etymologického pohledu je psychologie vědou, která se zabývá studiem duše, nebo ducha, což je ve své podstatě předmětem psychologie dodnes.

Duše společně s duševním životem člověka byla zkoumána odedávna. Avšak nejvýrazněji můžeme uvažování o duši pozorovat v době antiky. Pravděpodobně

---

¹ UMLAUF, Václav. Základy antické psychagogie. *Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*. Praha: Psychologický ústav AV ČR, 2006, č. 6., 463 - 471 ISSN 0009-062X, str. 464

² STAVĚL, Josef. *Antická psychologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972. str. 14

³ UMLAUF, Václav., pozn. 1, str. 464

nejstarší analýzu lidské duše nám poskytuje Homér, pro nějž je duše smrtelnou součástí těla a tvoří jakýsi odraz fyzické schránky člověka. Své úvahy také úzce spojuje s mytologií a na základě mýtů, které jsou pro antické Řecko typické, vysvětluje pojetí duše v tomto kontextu.

Pythagoras (570 př. n. l. – 510 př. n. l.), další významný autor antického světa, byl naopak přesvědčen, že duše zastupuje nesmrtelnou složku lidského já, a nabádal k jejímu uvolňování z těla již za života. Pythagorejci poměrně významným způsobem ovlivnili myšlení filosofů, kteří přišli po nich. Ti o něco více rozvedli Pythagorovo myšlení o duši coby nehmotné, samostatně pohyblivé a prvotní pohyb udělující esenci, primárně spojené s lidským tělem, a přisoudili jí velký význam a schopnost nazírání skutečného světa – světa idejí, jelikož jehož součástí kdysi byla. Kromě toho nabádali ke ctnostnému životu a snaže osvobodit se od nízké formy fyzického života nejen za účelem dosažení pravdivého poznání, ale především kvůli duši samotné, která kdysi přebývala ve světě bohů a snaží se tam vrátit. Mluvíme zde o Sókratovi, potažmo Platónovi, kteří duši vnímali především jako péči o duši.⁴ Byli to právě tito antičtí myslitelé, jež položili základ prvotní formě psychologie coby psychagogie, která měla znamenat péči o duši. Duše totiž podle nich přišla z nadpozemského, fyzický život přesahujícího světa idejí, který obývala společně s božstvem, a proto nám může zprostředkovat pravdivé poznání, tak jak si ho nárokuje například Démokritos (460 př. n. l. – 370 př. n. l.). Zároveň, a to bylo hlavní myšlenkou Platónovi péče o duši, duše sama sobě nahlížením dobra a krásného a prostřednictvím lidského uvědomování sebe sama, tj. péči o sebe, připravuje cestu zpět do světa idejí, ze kterého se kdysi propadla do lidského hmotného světa. Tento názor více vysvětlíme níže. Na tyto dva myslitele navázal později ještě další velký filosof antického světa, a to Aristotelés (384 př. n. l. - 322 př. n. l.), který stejně jako Platón přiznával duši pohyblivost a stavěl ji do počátku veškerého našeho bytí a kromě toho jí přisoudil vlastnost entelechia – tedy životní energie, síly, která nás vede k cíli⁵. Na rozdíl od Platóna původ duše neviděl ve světě bohů, ale při svém hýle-morfistickém bádání za její zdroj považoval jakousi pralátku, která je základem všeho.

---

⁴ STAVĚL, Josef., pozn.2, str. 55

⁵ STAVĚL, Josef., pozn.2, str. 78

Postupem času začala filosofy vedle původu duše zajímat také problematika funkce duše v lidském těle a vynořují se i otázky, které hledají příčiny projevů duše. Myšlenky myslitelů, kteří tvořili na přelomu 16. a 17. století, byly však stále ještě vztahovány k duši a její prapříčině. K těmto „pozdějším“ autorům tvořícím v době renesanční patří René Descartes (1596 – 1650), velmi známý francouzský filosof, zabývající se kromě filosofie také matematickou vědou či fyzikou. Descartes navázal své bádání na dvojí rozdělení světa dle Aristotelova vzoru a duši stále přisuzoval božský základ. Při zkoumání spojitosti duše s fyzickou hmotou lidského těla byl podobného názoru jako sv. Tomáš Akvinský, totiž že tělo je nástrojem duše. Velmi zajímavou myšlenku, která se týkala povahy lidského vědomí, představil anglický filosof působící v 17. století nejen ve Velké Británii John Locke (1632 – 1704) se svou tezí, ve které představil vědomí jako čistý nepopsaný list, který se průběžně zaplňuje zkušenostmi. Oproti tomu G. W. Leibniz (1646 - 1716) neměl ve svém monádami nasyceném světě místo pro prázdnotu v čemkoliv.

Postupné rozšiřování ateismu a především obrovské množství převratných objevů v oblasti nejrůznějších věd měly velký vliv na vznik psychologie coby samostatné vědy. Wilhelm Wundt (1832 – 1920) byl německý filosof a psycholog, který se jako první odvážil oddělit psychologii od filosofie a přisoudit jí tak status vědy. Ve svém bádání se tento vědec téměř vůbec nezabýval duší a jejím původem, avšak snažil se vystihnout funkce lidského vědomí a vztahy mezi nimi a jejich spojitosti s vnějším světem.⁶ Psychologii přiřadil jako metodu zkoumání introspekci a požadoval přesné údaje rozdělované do nejrůznějších kategorií. Jeden z dalších autorů působících v té době byl pamětí fascinovaný Hermann Ebbinghaus (1850 – 1909), který zasvětil své zkoumání poznání zákonitostí, dle nichž si člověk pamatuje a zapomíná, a jehož citát „Psychologie má dlouhou minulost, ale její reálná historie je krátká“⁷ je známý po celém světě. Nezapomeňme však zmínit ani anglického filosofa Francise Galtona (1822 – 1911), který se snažil dokázat, že lidské schopnosti a inteligence jsou úzce spjaty s dědičností. Kromě využití myšlenek velkého vědce 19. století, kterým byl Charles

---

⁶ NAKONEČNÝ, Milan. *Průvodce dějinami psychologie*. 1. vyd. V Praze: SPN - pedagogické nakladatelství, 1995, 174 s. ISBN 80-859-3723-9. str. 66

⁷ Ebbinghaus in PLHÁKOVÁ, Alena. *Dějiny psychologie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 328 s. Psyche (Grada). ISBN 80-247-0871-X. str. 95

Darwin (1809 – 1822), použil také teorie svého anglického předchůdce Johna Locka a smysly považoval za primární a nejdůležitější možnost poznání. Snažil se najít spojitost mezi úrovní smyslového poznávání a inteligencí člověka, což se nakonec prokázalo jako neefektivní. Avšak Galtonovi nelze upřít prvotní impuls k rozvíjení psychotestů, kterými se později zabývali další autoři, jako byl např. francouzský psycholog Alfred Binet (1857 – 1911) nebo jeho spolupracovník Theodore Simon (1872 – 1961).

V důsledku nového přístupu k psychologii coby vědě se objevilo velké množství nejrozumnějších pojetí, názorů a škol a ke konci 19. století můžeme vidět jasné rozdělení psychologie na dva odlišné směry. Psychologie determinovaná vědeckým přístupem a motivovaná pozitivistickými metodami zkoumání, jejímiž představiteli byli například Edward Bradford Titchener (1867 – 1927), John Dewey (1859 – 1952), James McKeen Cattell (1860 – 1944), francouzští lékaři, nebo tzv. Würzburgská škola. Oproti přírodovědecky orientované psychologii vystupoval směr, který přiznával psychologii její metafyzický počátek, na kterém stavěl, odmítal metody přírodních věd k jejímu zkoumání a pracoval na odstranění materialismu z názorů některých autorů předchozího směru. K této druhé linii psychologie patřil například Wilhelm Dilthey (1833 – 1911), Franz Clemens Brentano (1838 – 1917), Edmund Husserl (1859 – 1938) nebo Henri Bergson (1859 – 1941).

V důsledku výše zmíněného vzniklo v psychologii na přelomu 19. a 20. století determinované a nedeterminované odvětví psychologie, v nichž se dále vydělovalo několik jednotlivých zaměření.⁸ Jako příklad determinované psychologie je dále v práci zmíněn behaviorismus a za reprezentanta nedeterminované linie je uvedena humanistická psychologie.

V dnešní době je však psychologie pojímána spíše z vědeckého úhlu pohledu. Moderní autoři, obdobně jako jejich starověcí předchůdci, nahlíží na zkoumání psychologie také z několika různých perspektiv, avšak na rozdíl od nich již nezkoumají duši z čistě filosofického hlediska, tudíž neptají se po jejím původu, nezajímá je ani, kam se duše po smrti ztrácí a kde je v lidském těle uložena, nýbrž zajímají je především

---

⁸ PLHÁKOVÁ, Alena. *Dějiny psychologie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 328 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0871-X.str. 295

psychologické projevy a jejich příčiny. Snaží se, na základě určitých pravidelností a norem, vysvětlovat lidské chování, stanovovat hranice normálnosti a identifikovat odchylky od ní. V současné psychologii se také setkáváme s nejrůznějšími školami a směry, které se snaží při identifikaci lidského chování používat moderní, objektivní a vědecky průkazné metody. Jednotlivé směry však pracují s odlišnými pohledy na kontexty, v jakých by měla být psychologie zkoumána, a na rozdíl od antických úvah berou v potaz a přikládají rozdílnou míru důležitosti vnějším i vnitřním determinantům, které lidské chování ovlivňují. V průběhu let se autoři pomalu odlučovali nebo naopak někdy i blížili a čerpali z myšlenek antických psychologů, které zajímala především lidská duše, jíž připisovali nejrozmanitější vlastnosti a původy, a metafyzický pojem duše pro ně byl samozřejmostí, stejně jako byl později Bůh jejím evidentním stvořitelem pro křesťanskou nauku a některé další směry 16. až 18. století.

Předvědecké období

Jak bylo již zmíněno v úvodu, psychologické předvědecké období se táhne od dob antických až po 19. století, kdy se psychologie konečně vymanila ze sevření filosofie a od té doby se snaží ustanovit si svůj předmět zkoumání, metody a východiska. Do předvědeckého období nepatří samozřejmě pouze autoři, jejichž myšlenky budou uvedeny níže. Myslitelů, zabývajících se tématy spadajícími do předmětu zájmu psychologie, je velká spousta a jejich názory se liší nejen dobou, ve které tvoří, ale také kulturním a především náboženským prostředím, ve kterém se pohybují. Pro předvědecké období byla pro psychologii zásadní filosofie antických autorů, v rámci níž se řešili psychologicko-filosofické otázky.

V následující části bude popsáno, jak psychologicky uvažovali ústřední autoři antického světa, kde hlavním tématem byla psychagogie, a jakým způsobem bylo jejich uvažování vztaženo k osobnosti člověka. Dále jakou tito myslitelé přikládali důležitost chování jedince, důvody pro tento způsob a jaké tedy nastolili základy pro další autory zabývající se psychologickým zkoumáním.

Antická „psychologie“

Autoři starověkého Řecka se nesmazatelně zapsali do dějin psychologie, avšak, jak již bylo uvedeno, jsou stále považováni spíše za filosofy, či sociology a ne za psychology jako takové. I v antickém Řecku, kolébce filosofie, se psychologie stále rozvíjela jako součást několika různých oborů. Je nutno říci, že stejně jako v ostatních kulturách, tvořila součást nedílnou. Řekové jsou známi svou mytologií a právě mytologie by se dala posuzovat jako prapůvodní počátek nejen psychologie, ale i astrologie, geometrie, biologie apod.⁹

Kromě mytologického náhledu na psychologii antičtí autoři zastávali i myšlení materialistické, ve kterém se snažili dosahovat empirického poznávání a poznávání sebe samého ve vztahu k okolnímu světu – specificky v Řecku to byla obec. K té byl

---

⁹NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 17

v Řecku jedinec odmalička připoutaný, byl vedený k úctě a pokoře ke své obci, stejně jako k lásce a snaze o její rozvoj.¹⁰

Mimo tato dvě zaměření je k antickému studiu o duši možné přiřadit ještě jednu oblast rozvíjející se v antickém Řecku, a tou je medicína. Mezi nejvýznamnější mediky starověku patří Hippokrates (460 př. n. l. – 370 př. n. l.), který dle legend na řeckém ostrově Kós předával svým žákům poznatky o lidském těle. Tím nejznámějším byl objev čtyř různých poměrů čtyř lidských tělních tekutin, k čemuž mu jako výchozí teze posloužila teorie čtyř prvků, jíž si vypůjčil od Empedokla (490 př. n. l. – 430 př. n. l.)¹¹. Výsledek dlouhodobého zkoumání jedinců s různými povahami poté shrnul do klasifikace čtyř hlavních charakterových typů. Jednalo se o sangvinika, cholerika, melancholika a flegmatika, u nichž přesně definoval, jak se projevují navenek, v rámci mezilidských vztahů a jak se k nim chovat. Velmi dobře přitom definoval vnější projevy lidského chování a jeho poznatky byly později rozvíjeny dalšími vědci. Duši coby nehmotné, nepozorovatelné a neviditelné složce těla tento myslitel nepřisuzoval absolutní nadvládu nad lidským tělem a daleko více se zabýval fyziologickým uspořádáním lidského jedince, na které se snažil navázat psychologické projevy jedince.

Péče o duši, psychagogie

Důležitou roli v rozvoji psychologie a velký přínos k přemýšlení o duši člověka a jeho psychologických procesech hrál jeden z obdivovaných řeckých filosofů – Sókratés (469 – 399 př. n. l.). Jako první nezkoumal lidskou bytost ve vztahu k obci, nebo k jejímu svědomí, či duši, ale ve vztahu k ní samé. Je považován za antropocentrického filosofa, který na první místo při rozhodování kladl rozvahu a velkou důležitost přikládal lidskému rozumu. Byl ale také přesvědčený o tom, že člověk by při každém svém jednání a počínu měl naslouchat jakémusi vnitřnímu pudu – daimonion, dnes by se dalo říci „šestému smyslu“. Věřil, že tento hlas povede ke správnému a etickému způsobu života. Milan Nakonečný ve své knize nastiňuje, že i Sókratés, ačkoliv o duši dále neuvažuje ani daimonion nijak více nepřibližuje, přepokládá ještě další aspekty lidského vědomí, které kromě rozumu ovlivňují

---

¹⁰ HUNT, Morton. *Dějiny psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 712 s. ISBN 80-717-8386-2. str. 28

¹¹ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 29

individuální rozhodování.¹² Sókrata je tak možné považovat za filosofa, který na dlouhou dobu ovlivnil psychologické přemýšlení o duši coby nehmotné části lidského těla, která však po smrti člověka žije dál. Zasloužil se tedy o dualistické pojetí lidského těla, z něhož ve svých nejen psychologických, ale převážně filosofických úvahách vycházeli i další autoři.¹³ Sókratés sám sebe označoval za „porodní bábu myšlení“¹⁴, čímž smýšlel sám o sobě jako o aspektu, který v lidech probouzí duševní konání a obrací ráz jejich činnosti tak, aby směřovala do božského světa, světa idejí.

Platón (427 př. n. l. – 347 př. n. l.) byl jeden ze Sókratových žáků a nebýt jeho, tak pravděpodobně ani nebude známo, že Sókrates byl uctívaným a milovaným učitelem, jelikož jeho díla nebyla dochována a není ani jisté, zda byla napsána. Právě skrze Platónovy dialogy lze získat přehled o Sókratových myšlenkách a názorech. Shrnutí Sókratových, resp. svých myšlenek týkajících se duševní filosofie, věnoval Platón tři díla, a to *Faidon*, *Faidros* a *Symposion*. Jak již bylo uvedeno v předchozím odstavci, tělesnost pro Sókrata nebyla předmětem bádání, stejně jako se nezajímal o vnější projevy lidského chování, které se však snažil upravovat a prostřednictvím svých myšlenek nabádal k chování ctnostnému a morálně správnému. Z jednotlivých děl lze vidět, že duše bylo to, co Sókrata, potažmo Platóna, přitahovalo nejvíce. V centru zájmu byl nejen její původ, ale i podstata spojení duše s lidským tělem. Tato část je jasně zaznamenána v dialogu *Faidros*. Sókratés, respektive Platón nachází prapůvod duše v nadpozemském a fyzický život přesahujícím božském prostoru, který je naplněný idejemi. Odtamtud duše pochází a tam se těší možnosti nahlížení idejí. V rámci přirovnání lidské duše ke dvojspřeží (duch a chuť, touha) s jedním vozatajem (rozum) a neschopnosti vozataje udržet synchronizovaný klus koní¹⁵ také popisuje následné spojení duše s lidským tělem: „duše...padá, až se zachytí něčeho pevného; tam se ubytuje, uchopivši zemité tělo, jež se pak zdánlivě samo pohybuje působením její síly, a to celé spojení, duše a pevné tělo, bylo nazváno „život“ a dostalo příjmení „smrtelný“;...“¹⁶. Platón na tomto základě vysvětluje myšlenku, kterou nastínil i v předchozím díle *Faidon*, jež pojednávalo o posledních okamžicích života jeho učitele

¹² NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 24-25

¹³ HUNT, Morton., pozn. 10 str. 32

¹⁴ HUNT, Morton., pozn. 10 str. 31

¹⁵ PLATÓN. *Faidros: O lásce*. 2. vyd. Praha: ČS, 1958. str. 27

¹⁶ PLATÓN., pozn. 15, str. 28

Sókrata. Dialog *Faidon* rozebírá téma nesmrtelnosti duše a odpovědnosti filosofa, který by se právě ze svého postu měl snažit oddělit od tělesné schránky a pokusit se poznat svět kolem sebe duší, jelikož pouze pomocí duše jsme schopni pravdivého poznání, čímž naše duše směřuje k vyšším sférám existence, které jsou ostatním lidem nepřístupné. Tím se tedy dostáváme k hlavnímu tématu psychologicko-filosofického uvažování Platóna, kterým byla psychagogia, tedy péče o duši, jak jsme již zmínili v úvodu. Duši Platón považoval za primární součást lidského života, přičemž tělo vnímal do jisté míry jako nástroj k dosažení jejího cíle – tedy navrácení se ke svému původu, tedy duši světové. Prostřednictvím těla, které jedinec sám má, totiž může duše nahlížet obrazům pravdivých idejí, zpravidla idejí krásna a dobra¹⁷, přičemž si sama má vzpomínat na skutečné ideje jí kdysi zobrazené, což jí pomáhá: „zbavit se nánosů a nečistot“¹⁸ a dostat se tam, odkud kdysi přišla. Péče o duši tedy pro Platóna primárně není způsobem jak dosáhnout pravdivého poznání, ale možností, jak se duše může sama odpoutat od tělesnosti a postoupit na pomyslné cestě ke svému počátku. Velmi známý filosof Jan Patočka k tomuto tématu říká: „Nepečuje se o duše proto, aby se poznávalo, nýbrž poznává se proto, aby se duše stala tím, čím být může a čím ještě tak zcela není!“¹⁹ Coby metodu nabádající člověka ke správnému způsobu chování, tedy k obrácení se do sebe a poznání své duše, zvolil Platón, potažmo Sókratés, kromě nazírání dobra a krásy, také dialektické myšlení. To člověka od konkrétních tezí přivádí k všeobecnosti, přičemž tuto všeobecnost lze nalézt ve všech původních specifikách.²⁰

Aristotelés a jeho rozpory s Platónem

Pokud je za významného filosofa považován Platón, nelze opomenout jednoho z jeho dodnes slavných žáků – Aristotela (384 př. n. l. – 322 př. n. l.). Stejně jako autoři, kteří o duši přemýšleli před Aristotelem, i on se ve svém bádání snaží zachovat tzv. „hýle-morfistický“ obraz světa, tedy interpretaci hýle – látka a morfé – forma. Avšak ve svém díle „*Peri Psychés – O Duši*“ uvádí myšlenky, které se ve velké míře ostře

---

¹⁷ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 27

¹⁸ UMLAU, Václav., pozn. 1, str. 465

¹⁹ PATOČKA, Jan. *Péče o duši II: [soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách]*. 1. vyd. Editor Ivan Chvatík, Pavel Kouba. Praha: Oikoymenh, 1999, 398 s. Oikúmenē. ISBN 80-860-0591-7.

²⁰ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. 6. vyd. Praha: Zvon, 1999, 630 s. ISBN 80-7113-236-5. str. 120

neshodují s učením Aristotelova předchůdce. Na rozdíl od Platóna neobrací totiž svou pozornost k transcendentnímu přesahu duše lidské do duše světové. Aristotelés se snaží vytvořit vědecké dílo založené na skutečnosti a jeho zkoumání je zaměřeno především na praktické pozorování a na chování duše v aktuálních situacích a dějích. „Pro duši Aristotelés požaduje metodu pozorování, která by umožňovala nejen popis a vysvětlení, ale i sledování, jak se projevy duše vyvíjejí a jak vznikají“²¹ Proto stále zachovával induktivní filosofické přemýšlení, tedy úvahy, které vedou od konkrétního k obecnému, mimo to zastával ovšem názor, že deduktivní složka přemýšlení je pro člověka a jeho život stejně důležitá. Coby metodu nejen psychologicko-filosofického zkoumání zvolil ještě i důkladné pozorování, na čemž se jasně ukazuje jeho nesouhlas s Platónem v ohledu smyslového poznání. To považoval Aristotelés za výchozí, avšak kladl velký důraz na pozdější promýšlení smyslově poznaného a uloženého v mysli.²² I lidské mysli věnoval ve svých dílech poměrně dost pozornosti. Proces myšlení a schopnost tělo „oživit“ přisuzuje duši, přičemž opět v kontrastu k Platónovi klade důraz na neoddělitelnost duše od těla a oproti jeho dualistickému pojetí lidské osobnosti Aristotelés upřednostňuje monismus.²³ Aristotela však lidská osobnost nezajímala pouze jako spojení duše s fyzickou stránkou jedince. Předmětem jeho zájmu bylo i lidské prožívání, pocity a nálady. Tuto oblast svého zkoumání shrnul v díle Etika Nikomachova a tím položil základ pro bádání dalších autorů v oblasti lidských povah a vzorců lidského chování.

Epikureismus a stoicismus

Dalšími směry, které se rozvíjely převážně v průběhu římských intervencí do Řecka ve 4. století před naším letopočtem, byly epikureismus a stoicismus. Epikurejci byli žáci, kteří následovali učení filosofa Epikura (341 př. n. l. – 270 př. n. l.), jenž vycházel z materialistických myšlenek Démokrita a podobně jako on kladl na první místo lidské uspokojení a slast, a zastával tedy hédonistický pohled na svět. Stoicismus, založený Zenonem z Kitia (333 př. n. l. – 262 př. n. l.), byla jedna z nejrozšířenějších a nejuznávanějších řeckých psychologických škol. Stoici věří, že duše jedince, která bývá klasifikovaná jako jedna z úprav daného spojení hmoty a síly, prostupuje vším a po

---

²¹ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 30

²² HUNT, Morton., pozn. 10, str. 41

²³ UMLAUF, Václav., pozn. 1, str. 467

smrti člověka se navrácí ke svému základu, k duši světové. Stoupenci stoicismu kladli velký důraz na pravidelnou očistu duše. Lidské chování bylo podrobováno neustálé kontrole ze strany jedince a stoikové vyžadovali absolutní koncentrovanost při ovládnutí svého chování.²⁴ Takové chování vycházelo z motivace správnými pohnutkami, tak aby duše jedince mohla představovat dostatečně dobrou část v duši, která všechny ostatní spojuje do jedné duše světa.

V předchozích odstavcích jsme nahlédli fakt, že antické autory z pohledu psychologie zajímala především duše. Zabývali se převážně jejím původem, její spojitostí s lidským životem a jejím vlivem na něj. Duši považovali za stálou, správnou a hodnou zkoumání, jelikož pouze skrze ni jsme se mohli přiblížit pravdivému poznání, které bylo tolik žádoucí. Osobnost člověka plně spojovali s jeho duševními projevy a nabádali k ctnostnému způsobu života, přičemž fyzickému tělu nepřisuzovali žádnou kvalitu, pokud v něm nesídlila duše. Avšak v pozdějších dobách antiky již na tělo nenahlíželi jako na „vězení duše“²⁵ a udělali z něj jakýsi prostředek, který byl duši k dispozici a skrze nějž jsme smyslově zakoušeli. Nezkoumali vnější projevy lidské psychiky potažmo duše, nýbrž se zaměřovali především na vliv lidského života na duši samotnou. S pojmem duše tedy antičtí autoři pracovali jako se samozřejmostí, stejně jako s jejím umístěním v těle člověka.

Wilhelm Wundt a psychologie jeho doby

Období baroka a renesance

Významnější změnu představilo období renesance, jejíž počátky jsou spojovány s koncem 15. století a umístěny do Itálie. Renesance, ač ve své podstatě znamená návrat k antickým ideálům tehdejšího světa, představuje nové nahlížení na několik oborů, nové poznatky a nové názory na nejrůznější oblasti života od architektury a literatury, přes medicínu a přírodní vědy, jako byla astronomie nebo alchymie, na které je kladen velký

---

²⁴ UMLAUF, Václav., pozn. 1, str. 467

²⁵ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 27

důraz zejména na začátku tohoto období, až po filosofii.²⁶ Mezi velké renesanční myslitele a objevitele patří například Galileo Galilei (1564 - 1642) nebo Leonarado da Vinci (1452 – 1519). Nové objevy především v rámci přírodních věd velmi výrazným způsobem ovlivnily myšlení renesančních a později i barokních autorů, kteří stále častěji požadovali evidentní důkazy a prokazatelné aspekty v rámci svého zkoumání. Avšak na rozdíl od Platóna a na něj navazující autory se začíná objevovat mínění, které zastával již Aristotelés, totiž že smyslové poznávání tak, jak ho člověku poskytuje příroda, je správné a pouze díky němu se duše, kterou přímo spojovali s tělem a více či méně jim přiznávali ovlivňování se, může rozvíjet. Myslitelé, jako byl například Francis Bacon (1561 – 1642), kladou daleko větší důraz na lidské tělo a smyslové, empirické poznávání světa. V rámci renesance se tedy neopakují pouze názory předchozích autorů, směrů a odvětví, ale tyto názory jsou podrobovány kritické reflexi a spousta autorů, ač se k nim vrací, s nimi v mnohém nesouhlasí a přidává své komentáře.²⁷ V mnohých odvětvích se vědci obrací k přírodě a v ní se snaží nalézt odpovědi na otázky, které vyvstávají společně s rozvojem věd. Je vyžadováno racionální zhodnocení poznatků a užití běžného rozumového uvažování. Dalo by se tedy říci, že právě tím byly položeny základy racionální psycho-filosofie, za jejíhož zakladatele je považován René Descartes (1596 – 1650). Ten svým dualistickým rozdělením světa na *res cogitans* a *res extensa* nejen navázal na Platóna, ale také nadále rozváděl Aristotelovu teorii o pravdivosti a spolehlivosti lidského poznávání prostřednictvím smyslů. Svět kolem nás je totiž stvořen bohem, a tudíž mu nutně musí náležet pravdivost, neboli cokoliv je pro nás smysly poznatelné, je skutečné a správné.²⁸ Tělo a duše byly z Descartesova pohledu nepostradatelnými částmi celku a tělu byl také přikládán podíl na lidském chování – což vysvětloval tělesnými reakcemi na určité podněty.²⁹ Descartes mimo jiné část svého díla věnoval lidským pocitům a jejich analýze. Tento trend se postupem času rozšiřuje na více autorů a renesanční filosofové, kteří se zabývali psychologickou stránkou filosofie a které zajímaly poprvé v té době i lidské vlastnosti, ustanovovali nejrozumnější vzorce lidského chování.

---

²⁶ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 68

²⁷ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 68

²⁸ STÖRIG, Hans Joachim., pozn. 20, str. 230

²⁹ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 19

V návaznosti na víru v přírodu někteří dokonce zkoušeli člověka srovnávat se zvířaty a v nich pak hledat typické povahové rysy pro člověka (Giovanni B. della Porta)³⁰ V tomto filosoficky velmi plodném období jsou také poprvé zkoumány lidské pocity a vnímání na základě vnějších podnětů. Pozornosti se zde těší i rozdílné rysy v chování mužů a žen nebo poznatky, jak psychika ovlivňuje fyzickou stránku jedince. Oproti Descartovi a dalším empiricky až pozitivisticky zaměřeným autorům stál Baruch de Spinoza (1632 – 1677), holandský filosof zabývající se duší. Spinoza se snažil dualistické dělení lidského individua na duši a tělo popřít, zastával názor, že duše a tělo jsou jedno. Patrně je u něj teologické pojetí světa, když říká, že jak duše, tak tělo a všechno dění s ním spojené pochází z přírody, která je Spinozou považována za jedinou a věčnou substanci stvořenou Bohem, stejně jako veškeré jsoucno na světě.³¹

Doba porenescanční

Ačkoliv již od 17. století se začíná ve světě šířit ateismus a v závislosti na nových vědomostech se někteří autoři odklánějí od pojetí Boha v panteistickém slova smyslu, stále se objevují otázky ohledně lidské duše. Duše je již autory víceméně pokládána za smrtelnou a veškeré její konání je spjato s tělem a jeho časovým vývojem. Během 16. až 18. století začíná být zjevné, že se psychologie vyděluje do dvou směrů, což lze pozorovat již od antických myslitelů (Aristotelés x Platón). První směr byl postaven na základě bádání některých biologů a mediků a psychologie tím byla obohacována o další nové poznatky, které jsou spojené především s činností mozku. Z děl autorů působících v této době je zřejmé, že právě zde se začínají objevovat názory, že duše, ač zatím nepochybně v těle přítomná, nejedná samostatně, ale je ovlivněna lidskou fyzičností, která je představována mozkem. Tyto teze jsou postupně podkládány nově získávanými informacemi od biologů, kteří hlásají, že mozek je propojen s nervovým systémem v celém těle.³² Zabývají se i analýzou reakcí smyslových orgánů nebo se snaží vytvořit vzorce, dle kterých bychom mohli lidskou povahu poznávat na základě fyzické podoby. Dalo by se říci, že takto zaměřené psychologické bádání se pomalu ale jistě začíná odklánět od pojmu duše tak, jak ho vnímali nejen antičtí autoři, ale i mnozí jejich pokračovatelé, kteří duši považovali za

---

³⁰ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 46

³¹ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 76

³² NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 59

podstatu veškeré naší existence. Významným filosofem jdoucím tímto směrem byl Angličan John Locke, zarytý empirik, smýšlející o lidské duši coby o prázdném, čistém listu (*tabula rasa*), na jehož tvorbě se podepisují teprve zkušenosti.³³ V žádném případě tím však nepopírá vnitřní lidské pocity a vjemy. Na Locka a jeho teze nejen o vnímání, ale také o asociačním procesu myšlení navazoval poté směr behaviorismus,³⁴ jemuž se budeme věnovat v další kapitole.

Zastáncem druhého směru, který neodmítal metafyzické pojmy a člověku vrozené aspekty, byl Gotfried Wilhelm Leibniz (1646 – 1716), německý filosof, jenž z podstaty své filosofie nemohl s Lockem souhlasit. Leibniz totiž svět a jakoukoliv časoprostorovou entitu v něm obsaženou naplňuje tzv. monádami. Monády jsou v jeho pojetí konkrétními, metafyzickými, neměnnými a stálými body, do kterých Bůh vložil celý svět, který se v nich odráží, a učinil je podstatou a zdrojem všeho, co na světě je.³⁵ Vše, co se na světě děje, probíhá prostřednictvím apercepčního vnímání pomocí monád. Ve své teorii Leibniz mimo jiné popírá dualismus těla a duše a popírá i jejich jakékoliv ovlivňování, jelikož jak tělo, tak duše jsou tvořeny odlišnými skupinami monád, tudíž se nemohou ovlivňovat, avšak se tato dvě uskupení monád mohou vzájemně dostat do harmonie, která do nich byla před-vložena bohem.³⁶ Leibniz byl tedy představitelem druhé směru, který se později stal základem pro psychoanalýzu Sigmunda Freuda (1856 – 1939).

O spojení těchto dvou náhledů se v 18. století pokusil Immanuel Kant (1724 – 1804) představením dvojího druhu poznání, a to *a priori* a *posteriori*.³⁷ Ve svém bádání také upozorňoval na důležitost lidského intelektu v rámci poznávání a kromě duše tedy velmi uznával lidskou racionalitu. Ačkoliv Kantovou oblastí zájmu psychologie nebyla, pojednával ve svých spisech i o psychologických tématech, jako je charakter, již dříve zmiňovaná vůle apod. Kantovy myšlenky se staly východiskem pro mnohé další autory.³⁸

---

³³ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 83

³⁴ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 85

³⁵ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 93

³⁶ STÖRIG, Hans Joachim., pozn. 20, str. 245 - 246

³⁷ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 54

³⁸ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 59

Počátek 19. století

Jak již bylo naznačeno v předchozích odstavcích, psychologie se přibližně od počátku renesančního období, které přineslo velké množství převratných názorů, zvolna oddělovala od filosofie, jejíž součástí byla již od dob antiky. O úplném osamostatnění můžeme hovořit zhruba od 19. století, které je všeobecně považováno za období rozvoje vědy jako takové. Ve vztahu k psychologii by na tomto místě neměly být opomenuty obrovské pokroky, které byly v 19. století udělány mimo jiné i v oblasti neurologického výzkumu. Čím dál více badatelů se zajímá o složení lidského mozku a jeho spojení se zbytkem těla.³⁹ Zkoumají se například reakce smyslových orgánů na určité podněty a velké objevy jsou vykonány i na tělech lidí do té doby považovaných za duševně nemocné, či pokud bychom chtěli jít ještě dále do historie, posednuté d'áblem.

V důsledku zkoumání Charlese Darwina (1809 – 1882), který se významným způsobem zasadil o zkoumání genetiky a principů dědičnosti, se v 19. století začalo více autorů věnovat dalším odvětvím psychologie, které jsou dnes již nezbytnou součástí této vědy, a to psychologie dětí a zvířat neboli pedo- a zoopsychologie.

Kromě psychofyziky, která je zaměřena na experimentální zkoumání jednotlivých projevů lidské psychiky, se ke slovu dostává i již zmíněný asocianismus (John Locke), který je spojovaný především s J. Millem a jeho synem J. S. Millem a který si za předmět zkoumání klade návaznost prvotního smyslového vjemu na následné asociace.⁴⁰

Wilhelm Wundt

Zásadní roli ve vývoji psychologie sehrál německý filosof Wilhelm Wundt (1832 – 1920). Právě on je považován za zakladatele psychologie coby samostatné vědy. Je pravda, že Wundt se rozhodujícím způsobem zasloužil o konečné a často velmi obávané oddělení psychologie od filosofie. Ve svém díle „Úvod do psychologie“ stanovuje, i když později si s formulací ještě pohrává a několikrát se pokouší o další přesnější definice, jak on nahlíží na psychologii, a určuje, co on sám považuje za

---

³⁹ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 63

⁴⁰ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 41

předmět psychologického zkoumání. Tato formulace zní: „Této vědě jest vyšetřiti děje vědomí, jejich spojení a vztahy, aby konečně byly nalezeny zákony, jimiž se tyto vztahy řídí.“⁴¹ Kromě toho je Wundt zakladatelem první výzkumné laboratoře pro experimentální výzkum v rámci psychologie. Stal se jím v roce 1879 *Institut für experimentelle Psychologie*, který byl již dříve Wundtovou laboratoří v německém Lipsku. Wundt se v této laboratoři nově věnoval, jak již název naznačuje, experimentálnímu způsobu zkoumání projevů lidské psychiky, přičemž jako materiál pro experimenty využíval poznatky, které pramenily z již dříve velmi populární introspekce. Tento způsob introspektivního zkoumání však nebyl pouhým uvažováním o svém vlastním myšlení a pocitech. Byla to vědecká analýza specifikována poměrně přísnými nařízeními a pravidly, která kladla na osobu pozorovatele vysoké nároky.⁴² Podle Milana Nakonečného chtěl totiž Wundt ve své laboratoři zkoumat nic víc než tzv. „bezprostřední zkušenost“⁴³, která byla výsledkem právě důkladného a kontrolovaného sebezpozorování.

Wundt se snažil studovat především to, jak funguje lidské vědomí, potažmo procesy vnímání okolního světa. Dalším zásadním východiskem v rámci jeho zkoumání bezprostřední zkušenosti byla teze o vzájemném působení tělesné a duševní schránky člověka. Wundt je toho názoru, že jednotlivé projevy těchto dvou na sobě nezávislých podstat, které se navzájem nemohou jakkoliv ovlivňovat, lze dle jistých zákonitostí klást vedle sebe na stejnou úroveň, jaksi je spolu spojovat. Ve vědomí, ve kterém se tyto souvislosti dají vědomě vytvářet, se tento proces podle něj děje pomocí dvou základních elementů, které s vědomím úzce spojuje, a to počitku a pocitu. Přičemž počitkům přisuzuje povahu smyslových vjemů, kterým se z různých hledisek dají připisovat určité kvality (dle délky, dle intenzity apod.) A v rámci pocitů poté rozlišoval tři základní protikladné dvojice a to libost – nelibost, napět – uvolnění a vzrušení – uklidnění.⁴⁴ Říká, že lidská mysl je velmi složitým systémem, který funguje na základě spojování souboru počitků neboli vjemů a pocitů pomocí apercepčního vnímání, přičemž zde lze

---

⁴¹ WUNDT, Vilém. *Úvod do psychologie*. Zábřeh: J. Malý, 1923. str. 1

⁴² HUNT, Morton., pozn. 10, str. 134

⁴³ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 66

⁴⁴ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 66

pozorovat rozvoj podle něj nejsložitějšího a nejvyššího druhu lidské činnosti a tou je myšlení, které považoval za nejkomplexnější systém lidské nervové soustavy.⁴⁵

Ačkoliv psychologické bádání Wilhelma Wundta nepochybně velkou měrou přispělo k rozvoji psychologie coby vědy a, byť někteří historikové nesouhlasí, nebýt jeho, psychologie by se jako věda v té době vůbec nevydělila, je vhodné poznamenat, že Wundt, právem považovaný za zakladatele moderní psychologie, ještě nezkoumal psychologii tak, jak ji studují moderní autoři. Nepoužíval určité metody, nezkoumal fenomény a problematiku pro současné autory tolik aktuální a mimo to i odmítal myšlenky některých kolegů, kteří se snažili o praktické použití psychologických objevů a dávali tím základy aplikované psychologii.⁴⁶ Nelze tedy jeho dílo hodnotit pouze kladně, mělo i své stinné stránky a jeho psychologie není tím, za co je považována v dnešní době. Morton Hunt k tomuto tématu říká: „Neochvějně se stavěl proti praktickým aplikacím psychologie; když se jeden z jeho nadaných žáků, Ernst Meumann, zaměřil na pedagogickou psychologii, Wundt to hodnotil jako přeběhnutí k nepříteli...Rodící se dětskou psychologii ihned odmítal z důvodů, že podmínky její analýzy nemohou být adekvátně kontrolovány, takže výsledkem není skutečná psychologie.“⁴⁷

Další Wundtovi současníci a směry

Dějiny psychologie toto období, ve kterém lze pozorovat na základě nejrozumnějších východisek velký odklon filosofů a vědců od pojmu duše tak, jak ji po staletí řešili předchozí autoři, zpravidla označují coby „psychologii bez duše“. Wilhelm Wundt je, jak bylo uvedeno výše, právem pokládán za zakladatele psychologie, která je oproštěna od filosofie, avšak nebyl sám, kdo se významným způsobem zasloužil o rozvoj psychologie. V této době působil také například Hermann Ebbinghaus (1850 – 1909), význačný německý filosof a psycholog, který své bádání zasvětil snaze o poznání tajů lidské mysli v souvislosti s pamětí a uchováváním informací v ní.⁴⁸ Za přispění jeho a některých dalších autorů, kterými byli například Edward Lee Thorndike

---

⁴⁵ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 91

⁴⁶ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 133

⁴⁷ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 137

⁴⁸ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 95

(1874 – 1949) nebo Hugo Münsterberg (1863 – 1916), se rozvíjely další a další oblasti psychologického zkoumání a psychologie je dále členěna na množství podoborů, jakými byly například pedagogická psychologie, psychologie davu, ve Francii pak vzniká psychoterapie a další.

Již bylo uvedeno, že v rámci 19. století se psychologie potýkala se spornými myšlenkami různých autorů. Vznikaly rozmanitě zaměřené školy a směry, které buď podporují, nebo se naopak snaží vyvrátit pozitivistické a přírodovědecké pojetí psychologie a místo něj prosazují návrat k někdy více někdy méně duchovnímu způsobu psychologického bádání. Velkým odpůrcem H. Ebbinghausova byl německý filosof Wilhelm Dilthey (1883 – 1911), který se snažil vysvětlit, že více než zkoumat je nutné lidskou psychiku především pochopit. Vysvětlování jevů na základě určitých zákonitostí náleží přírodním vědám, ale v rámci psychologie je nutné snažit se o porozumění. „Rozumění v psychologii je založeno na tom, že se za zjevná fakta dosazuje jejich motivace, založená na určité hodnotové orientaci, což umožňuje pochopit, proč člověk učinil to, co učinil.“⁴⁹ Od tohoto autora se odvíjí další větve psychologie, a to psychologie rozumu (rozumějící psychologie). Působí zde například americký autor William James (1842 – 1912), který je někdy považován za zastávce právě návratu k duchovnu v rámci psychologie, avšak pokud dále studujeme jeho dílo, tak on sice duši přiznává existenci a nesnaží se popírat ani její nesmrtelnost, avšak absolutně ji odděluje od předmětu bádání psychologie. V rámci této vědy zkoumá vědomí, kterému připisuje nikoliv charakteristiku substance, ale označuje jej za tok lidských myšlenek, proces přemýšlení.⁵⁰ Kromě toho přináší i další poznatky o vnějších psychologických projevech, emočním vnímání nebo vůli.

Radikálněji odsuzují tzv. „psychologii bez duše“ další směry, jako byl například idealismus nebo vitalismus. Za významného představitele idealismu je považován například Franz Brentano (1834 – 1917). Ten se ostře staví proti metodě zkoumání pomocí fyziologických poznatků o mozku. Říká, že psychické jevy, které se psychologie snaží zkoumat, nemohou být projevem pouze mozku, neboť i mozek je něčím ovlivňován a za to něco považují idealisté opět duši, přičemž jí přisuzují

---

⁴⁹ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 72

⁵⁰ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 154

substanciální formu. Metody, které jsou vlastní přírodním vědám, tedy nemůžeme použít ve stejné míře i na psychologii, jelikož by to znamenalo umělou konstrukci jevů, ne jejich fenomenologický popis tak, jak ho idealismus požaduje. Vitalismus navazuje na myšlenky významného antického myslitele, o němž jsme se již několikrát zmínili, Aristotela. Vitalisté vidí všudypřítomnou energii neboli „vitální sílu“ (odtud také pochází jejich pojmenování), která prochází vším a přesahuje nás všechny. Hlavní charakteristickou vlastností této síly je, že působí vždy účelně a účelovost není možné vysvětlit ani mechanisticky, ani fyziologicky, nýbrž teologicky, čímž se také vrací zpět k identifikaci Boha coby hybatele.⁵¹ Z vitalistů můžeme jmenovat dnes už ne tolik známého německého myslitele Hanse Driescha (1867 – 1941), který se pokoušel dokázat existenci životní síly na konkrétních příkladech.

Moment rozdělení psychologie

V předchozích kapitolách bylo zmíněno, že psychologické uvažování různých autorů se celkově vydělovalo do dvou různých skupin. Jednalo se jednak o psychologii, která byla založená na metafyzických premisách a základech, a jednak se autoři zaměřovali i na psychologii, která se od pojmů přesahujících lidské pozorování a chápání oddělovala. Náznaky tohoto rozdělení můžeme najít již v přemýšlení antických autorů,⁵² avšak nejvýrazněji můžeme toto rozdělení pozorovat právě na přelomu 19. a 20. století, kdy se, v důsledku nejrůznějších změn v myšlení v oblasti psychologie, filosofie, ale i dalších věd, projevil velký rozvoj rozličných psychologických škol, které se vždy přikláněly k jedné nebo k druhé variantě a na tom postavily svůj základ.⁵³ První je skupina, která i nadále pracovala s pozitivistickým způsobem zkoumání a kladla si experiment za metodu zkoumání a uznávala empirické poznávání, tedy poznávání na základě zkušenosti. Z té později čerpal inspiraci směr, jímž se bude zabývat následující kapitola – behaviorismus. Kdežto humanistická psychologie, jež bude předmětem našeho zájmu ve třetí kapitole, svou podstatu spojila s autory, kteří se navraceli k pojetí psychologie společně s filosofickými myšlenkami a uznávali některé metafyzické

---

⁵¹ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 70

⁵² NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie téměř pro každého*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004, 318 s. ISBN 80-200-1198-6. str. 33

⁵³ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 101

pojmy, které člověka a jeho chápání přesahují, a přesto se je v rámci psychologického zkoumání pokusili vysvětlit.⁵⁴

Následující odstavce se budou postupně zabývat jedním i druhým zaměřením psychologického bádání a jejich úkolem bude představit školy, které vznikaly v tomto období, pomáhaly psychologii ustanovovat její paradigmata, premisy a metody a postupně se stávaly inspirací pro další směry, případně, ty méně úspěšné, zanikaly.

Psychologie coby přírodní věda

Strukturalismus

Jedním ze směrů, který se vyvíjel v rámci experimentální psychologie a který využíval pro své bádání výhradně introspektivní metodu, byl strukturalismus. Jedná se o směr, jehož hlavním představitelem byl E. B. Titchener (1867 – 1927), který přímo navazoval na myšlení W. Wundta. Ten prosazoval „bezprostřední zkušenost“ coby vědecké měřítko psychologie a byl důsledným asocianistou, přičemž do procesu vnímání, které nakonec vede k vyšším a složitějším procesům, za něž považoval například myšlení, zařadil ještě apercepce. Titchener tedy rozvíjí jeho teorie a ve svých myšlenkách se duši nebrání, avšak ustanovuje pro ni nový výraz a tím je mysl. Říká, že v myslí se odráží veškeré jevy, které se udají v rámci lidského života, a proti myslí stavěl vědomí schopné vnímat pouze děj okamžiku. Podle Aleny Plhákové se pokoušel vyjádřit toto: „Vědomí je tedy částí, úsekem proudu mysli.“⁵⁵ Titchener se pokouší nahlédnout do proudu, který představuje duše, a snaží se v něm najít a definovat základní prvky lidské mysli, avšak pro praktické využití psychologie tento směr není považován za zcela přínosný.

Funkcionalismus

Dalším směrem, který patří k vědám empiristickým, je funkcionalismus. Ten vzniká ve Spojených státech amerických, a to hlavně v důsledku nelibosti místních psychologů. Ti byli nespokojeni s malou mírou přínosu strukturalismu pro vědecké bádání psychologie a zastávali názor, že zkoumané by měly být převážně projevy

---

⁵⁴ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 85

⁵⁵ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 101

lidského jednání v závislosti na podnětech, které je k tomu vedou. Funkcionalismus se snaží především o praktičnost a o věcné užití svých objevů. Autoři přicházejí s širokou škálou nejrůznějších zaměření. Lze jmenovat například Jamese McKeena Cattella (1860 – 1944), který se pomocí mentálních testů snažil definovat způsobilost individua ke studiu a šance jedince na úspěch. Avšak metoda zjišťování nebyla zvolena nejvhodněji. Alena Plháková dodává, že: „Výsledné korelace byly velmi nízké...Začínalo být zjevné, že zkoušky senzorických schopností jsou pro měření inteligence nevhodné“.⁵⁶

Předchozí autor byl považován za psychologa, který se orientoval především na praktické využití svých poznatků a byl přesvědčen, že právě tomu se má psychologie věnovat. Stál tedy na prahu vzniku aplikované psychologie, která měla co nejvíce posloužit praktičnosti. Právě na praktičnost byl orientován i další významný funkcionalista a pragmatický filosof John Dewey, který je často vnímán jako zakladatel funkcionalistické psychologie. Dewey pojal praktičnost z poněkud jiného úhlu a sice tak, že ji navázal na situace, se kterými se denně setkáváme a které nikdy nejsou jedny a tytéž. Říkal, že tyto situace vždy nějakým způsobem zapůsobí na lidskou psychiku a z této interakce člověk nikdy neodchází v předchozím stavu mysli. Zastával také názor, podle něhož je člověk jako jediný tvor na světě obdařen myšlením a schopností rozhodování se dle vlastní svobodné vůle, a právě tyto dvě výjimečnosti jsou nástrojem osobnosti k osvojování zvyků.⁵⁷ To dokazuje na příkladu, který uvádí rozdíl v chování člověka a zvířete při setkání s jedinečnou situací. Zatímco člověk je schopen o situaci přemýšlet, vyhodnotit ji a podle výsledků svého hodnocení jednat, zvíře má předurčených jen několik málo vzorců chování, spojených s určitými situacemi, a jedná více méně pudově. Díky naučeným reakcím na situaci se s ní člověk pokaždé lépe vyrovná. „Odvozovací návyky jsou mocným nástrojem, díky kterému lidé chápou neurčité situace stále určitěji.“⁵⁸ Aby byl člověk schopný takového hodnocení, je potřeba na něj působit a problémovým situacím ho vystavovat. Dewey byl úzce napojený na pedagogickou veřejnost a působil také v Americké federaci učitelů, soustředil se tedy i na vzdělávání a výchovu člověka chápal jako systematické působení na dítě tak, aby se rozvinula jeho schopnost se specifickými situacemi nakládat. „Pro

---

⁵⁶ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 106

⁵⁷ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 114

⁵⁸ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 104

Deweyho je dítě primitivní interaktivní tvor, který potřebuje rozvinout komplikované interakční zručnosti, především umění zkoumat, tedy samostatně myslet.“⁵⁹

Francouzská psychologie

I ve Francii se myslitelé zabývající se psychologií setkávali s nejrůznějšími názory a pojetími psychologie, v jejichž důsledku se utvářela dílčí zaměření. Francouzští psychologové 19. století přikládali stejně jako funkcionalisté velkou důležitost praktické stránce a svá bádání často soustředili na konkrétní psychologické disciplíny, jako byla například psychopatologie, kterou se úzce zabýval Théodule Ribot (1839 – 1916). Ten využíval abnormální psychické jevy k tomu, aby definoval hranice normálnosti. Dalším výborným francouzským psychologem byl Jean Martin Charcot (1825 – 1893), věnující se léčbě hysterie coby nemoci fyziologické povahy, kterou se snažil léčit pomocí hypnózy. Jeho student Pierre Janet (1859 – 1947) i nadále zkoumal patologické projevy lidské psychiky a zaměřoval své bádání na psychické bloky nesené v člověku od dětství, kdy je lidské vědomí nezvládlo adekvátně zpracovat a byly tedy vypuzené z mysli do nevědomí. Většina autorů věnujících se psychologii ve Francii na přelomu 19. a 20. století byli odborníci v medicíně. Buď to byli lékaři, nebo se minimálně jako Alfred Binet (1857 – 1911) nějaký čas pohybovali na akademické půdě při studiu lékařství.⁶⁰ Binet je považován za vědce, který na základě pozorování svých dvou dcer vynalezl psychotesty, které se staly pozdějším základem pro testy zkoumající a určující výši inteligenčního kvocientu. Binet se svým společníkem Theodorem Simonem vytvořil soubor testů, které měly určovat vztah mezi skutečným věkem dítěte a jeho psychologickou vyspělostí za účelem stanovení hranic normálnosti.⁶¹

Würzburgská škola

Francie však nebyla jedinou zemí, ve které vědci horlivě zkoumali projevy lidské psychiky. Spoluprací několika německých psychologů, zpočátku navazujících na W. Wundta a později postupně zpochybňujících jeho myšlenky, vznikla v druhé polovině 19. století ještě jedna škola. Touto školou, vyvíjející se v rámci pozitivistického zkoumání psychologie, byla tzv. škola Würzburgská. Ta se

⁵⁹ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 104

⁶⁰ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 108

⁶¹ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 83

specializovala na experimentální metodu v rámci introspektivního pozorování lidského myšlení. Snažila se přijít na jevy, které nejsou ovlivnitelné vůlí, a tím rozšířili Wundtovu psychologii.⁶² Zkoumali, jak se v rámci lidského myšlení a vědomí objevují jisté aspekty, tzv. „nenázorné akty vědomí“,⁶³ jako je uvědomování a usuzování, a považovali je za produkt myšlení a jeho další zatím nepoznanou a nepopsanou složku. Jedním z „okruhu německých psychologů“, jak jsou někdy autoři působící ve Würzburgu nazýváni, byl Oswald Külpe (1862 – 1915), který je považován za zakladatele tohoto psychologického směru. Kromě zkoumání myšlenkových postupů a jejich doprovodných jevů se ve Würzburgské škole autoři zabývali například vlivem vůle na myšlení (Narzisse Kaspara Acha), popřípadě návazností mezi podřazeností a nadřazeností pojmů (Otto Selz). S ním pracoval například ještě i Karl Bühler (1879 – 1963), který se kromě jiného společně se svou manželkou věnoval studiu dětské psychologie.

Psychologie coby filosofie

Na psychologii bylo nahlíženo ze dvou různých pohledů. Předchozí kapitoly se zabývaly autory, kteří byli přesvědčeni, že psychologii je možné považovat za přírodní vědu a také se k ní tak chovat v ohledu vědeckých metod a výzkumů. Následující kapitola je věnována autorům, kteří ve stejné době, tedy v 19. století, stále přiřazovali, ale nespojovali dohromady, psychologii k filosofii a jako ke společenské nebo duchovní vědě, která vychází z metafyzických představ, k ní také přistupovali.

Duchovědná psychologie

Jeden z těchto směrů se zabývá souvislostí lidských psychologických projevů a ducha, a je proto nazývána „duchovědnou psychologií“. Duch však v tomto směru nepředstavuje pouze část lidského já, ale je mu zde přisuzována souvislost s okolním světem – s jeho politickou, sociální, obecnou a hlavně aktuální situací, v níž se duch identifikuje a která je vytvářena pomocí lidského individua. Svůj počátek má tento druh psychologie v díle Georga Wilhelma Friedricha Hegela (1770 – 1831), který rozdělil ducha na tři části – subjektivní, objektivní a absolutní. Subjektivní složku ducha přisuzuje Hegel člověku a má mu sloužit jako nástroj k uvědomění si svého já. Objektivní duch je tvořen projevy subjektivního ducha, jako jsou například umělecká

---

⁶² NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 83

⁶³ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 113

díla, vědecké teorie apod. A konečně absolutního ducha, který oba dva duchy přesahuje a je jim tedy nadřazený, můžeme najít ve třech stupních - umění, vůči kterému je výše postavená sféra náboženství, a jako nejvyšší projev absolutního ducha vnímá Hegel filosofii.⁶⁴ Dalším německým autorem, který navázal na Hegela, a je považován za zakladatele duchovědné psychologie, byl již výše zmiňovaný Wilhelm Dilthey. Ten ostře nesouhlasil s psychologickým zkoumáním pomocí empirické zkušenosti, kterou na psychologii aplikovali zastánci přírodovědeckého přístupu, a prosazoval v psychologii metodu porozumění.⁶⁵ Říká, že veškeré psychologické jevy jsou omezeny subjektivitou zkoumaného jedince a jediným způsobem, jak lidskou psychiku zkoumat, je v jejím srovnání s kulturní povahou aktuálního okolního prostředí. S okolním světem spojoval zkoumání lidského chování i další autor navazující své myšlenky na W. Diltheyho a tím byl Eduard Spranger (1882 – 1963). I ten vnímal chápání jako jedinou možnou metodu zkoumání psychologie a za důležitý považoval vztah mezi lidským subjektivním prožíváním a jeho okolním světem. Říkal, že duch jedince v důsledku setkávání s objektivním duchem svého okolí začíná chápat svět kolem sebe a tím ho může nadále přetvářet⁶⁶. Kromě této oblasti ho také fascinovalo období dospívání, jehož psychologické projevy úzce spojoval s objektivním duchem okolního světa. Mimo to, že kladl velký důraz na rozdíl mezi ženským a mužským vývojem, byl také přesvědčený o tom, že výsledky jeho bádání budou platné v daném časovém a kulturním období, ve kterém své výzkumy prováděl, a že tyto výsledky se mohou měnit v závislosti na změně okolí.⁶⁷

Psychologie aktu

Dalším významným psychologem byl také již zmiňovaný F. C. Brentano, který stejně jako Wundt chtěl přistupovat k psychologii z empirického hlediska, avšak za pomoci úplně odlišných předpokladů. V první řadě oddělil psychické jevy od projevů fyziologických, které považoval za následky nestálého a nepředvídatelného smyslového vnímání, zatímco psychiku považoval za spolehlivou. Své zkoumání postavil na základě zkoumání aktů – odtud máme také název této kapitoly, tedy na introspektivním základu lidských psychologických projevů. Ty se podle něj skládají ze dvou složek, které se

---

⁶⁴ STÖRIG, Hans Joachim., pozn. 20, str. 334 - 335

⁶⁵ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 105

⁶⁶ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 117

⁶⁷ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 116

k sobě navzájem vztahují, a to jsou tzv. mentální akty, do kterých zahrnuje například představivost či city, a k nim přiřazený obsah. „Součástí vědomí jsou nejen psychické obsahy, ale také mentální akty, které se rovněž mohou stát předmětem empirického introspektivního zkoumání.“⁶⁸

Fenomenologický náhled

V 19. století své místo i zastánce našla i fenomenologická metoda psychologie, která se zaměřuje především na zkoumání jevů - fenoménů tak, jak se člověku jeví, což napovídá již název, který pochází z řeckého výrazu „fainoumenon“, tedy to, „co se jeví, ukazuje“.⁶⁹ Za zakladatele fenomenologie bývá považován Edmund Husserl (1859 – 1938), nicméně již jeho učitel Carl Stumpf (1848 – 1936) byl zastáncem zkoumání duševních projevů pomocí fenomenologie. Za nesprávné pokládal již Wundtovo rozdělování duše na jednotlivé části, které považoval za zavádějící a zkreslující. Husserlův přínos do fenomenologického bádání je však nepopíratelný. Snažil se postavit nejen psychologické, ale i filosofické zkoumání na základě nezpochybnitelných faktů. Abychom se k těmto faktům dostali, je nutné osvobodit svou mysl od všech předpokladů, včetně předpokladu existence vnějšího světa. Teprve poté jsme schopni dosáhnout „čistého vědomí a jeho mínění světa“.⁷⁰ Můžeme tedy Husserlův náhled na zkoumání psychologie považovat za redukci zkoumaného na pouze neměnné a stále jevy, které jsou nezávislé na vnějších změnách – tedy jakási „eidetická redukce“.⁷¹ V návaznosti na Brentanovu psychologii pak do této čisté, osvobozené mysli vkládá Husserl tři fenomény, a to cit, představivost a usuzování a nazývá je fenomény, které mají být zkoumány prostřednictvím duševní sebereflexe. Sám však nevěřil v objektivní vědecké psychologické poznávání, a to z toho důvodu, že byl přesvědčený o subjektivní povaze výsledků.

Filosofie života

Filosofii života, coby další ze směrů zabývajících se zkoumáním psychologie, které je postaveno na metafyzických základech, založil filosof francouzské národnosti

---

⁶⁸ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 119

⁶⁹ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 104

⁷⁰ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 122

⁷¹ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 106

Henri Bergson (1859 – 1941). „Élan vital“ je pojem, který zavedl do filosofie a jenž v překladu znamená životní sílu, ke které člověk směřuje.⁷² Člověka však nepojímá coby fyzické tělo, ale jeho život vnímá jako energii, která ho má vést k osvobození od hmotného a materialistického pohledu na svět, k fyzičnosti nadřazeným formám existence a svobodnému poznávání.⁷³

K autorům, kteří se zabývali průzkumem psychologie v závislosti na filosofických základech, patří ještě americký psycholog William McDougall (1871 – 1938). Ten za základ psychologického vnímání považuje účelnost. Věří, že veškerá lidská činnost pramení z prapůvodního pudu o zachování života jedince a tím za nejdůležitější považuje vrozený instinkt člověka. K němu přiřazuje emoce, které každému instinktu odpovídají (rozdělil je do několika druhů a skupin), a na základě emocí člověk podle McDougalla jedná. Samozřejmě se zabývá i otázkou vůle, která může ovlivnit konativní aspekt instinktu. Ačkoliv McDougall se netěšil velké oblibě ve své rodné zemi a těžko bychom hledali následovníky jeho myšlenek, především kvůli tehdejší myšlenkové nadvládě behaviorismu,⁷⁴ v jistých ohledech jeho psychologie s ním souhlasil německý zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud.

Z předchozích odstavců je tedy zřejmé, že psychologii nelze přisoudit pouze jedno paradigma. Z velkého množství různých zaměření, názorů a metod se v průběhu 19. a na začátku 20. století vydělily dvě základní podstaty, na kterých je psychologické zkoumání nejen tehdejších, ale i moderních autorů založeno. Jmenovat lze psychologii nedeterminovanou metafyzickými pojmy a projevy, ze které se posléze vyčlenil jeden z nejdůležitějších směrů 20. století v Americe, a tím byl behaviorismus. Jako vědecké metody tento směr využíval především experiment, důkladné introspektivní pozitivisticky laděné zkoumání a pozorování, ale objevovaly se zde i snahy o průkazné hodnocení lidské osobnosti na základě psychotestů. Výchozími zkoumanými jevy tohoto zaměření byly vnější a smyslově poznatelné projevy lidského vědomí (pocity, návyky, schopnosti apod.). Na druhé straně stáli a stojí psychologové, kteří odmítali čistě materialistický postoj ke svému bádání a rozvíjeli tezi lidského jedince

---

⁷² PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 123

⁷³ STÖRIG, Hans Joachim., pozn. 8, str. 407

⁷⁴ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 127

přesahujících fenoménů, které pojmenovávali například duše, vědomí, mysl apod. Tento postoj se později stal základem myšlenkových proudů v psychologii zabývajících se nedeterminovaným chováním, například právě humanistické psychologie. Jejich metodou bylo kromě pozorování především chápání a vytváření souborů metafyzických procesů, na jejichž víře poté postavili rozumění zkoumaných psychologických projevů. Zaobírají se zkoumáním především vnitřních psychických procesů (paměť, pudy, poznávání apod.) a vztahují je k vnitřní podstatě fungování lidské mysli. Zastánci jednotlivých směrů spolu přestávají spolupracovat, a pokud se jeden o druhém ve svém díle zmiňují, jde většinou o kritiku.⁷⁵

Vývoj behaviorismu a jeho předchůdci

Behaviorismus

Již v předchozích odstavcích bylo naznačeno, že psychologie coby věda byla od počátku 19. století postupně rozdělována na dva směry. Jedním z nich bylo zaměření, které se orientovalo převážně na pozitivistické pojetí psychologie a nepřipouštělo jakékoliv metafyzické pojmy, jež by nemohly být přezkoumány a ověřeny některou z vědeckých metod a byly tak založeny na víře, předpokladu, domněnce apod. Lze říci, že postupem času se v rámci takto požímané a zkoumané psychologie vyvinul poněkud redukcionisticky pojatý směr – behaviorismus, který se zaměřuje výhradně na vnější a vědecky prozkoumatelné projevy lidského chování. Slovo pochází z anglického výrazu v americkém tvaru *behaviour*, tedy do překladu chování⁷⁶ Avšak někteří historici zaobírající se behaviorismem se kloní k názoru, že výraz *behaviour* vděčí za svůj plný dnešní význam právě až vývoji behaviorismu. Poukazují na fakt, podle kterého se až do roku 1913, kdy byl tento výraz použit v díle J. B. Watsona (1878 – 1958), pojem *behaviour* v žádném psychologickém slovníku nevyskytoval a jeho význam byl přiřazován spíše k filosofii etiky než k psychologii.⁷⁷ Obdobně v psychologických encyklopediích a slovnících chyběl do doby, než vládu nad psychologickým myšlením

---

⁷⁵ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 130

⁷⁶ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 282

⁷⁷ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 246

v Americe převzal behaviorismus, i výraz *learning* – tedy učení.⁷⁸ Behaviorismu tedy můžeme vděčit za rozšíření psychologické terminologie o dva dnes již běžně frekventované pojmy.

Behavioristické paradigma, které se rozvíjelo a těšilo dominantnímu postavení ve Spojených státech Amerických v první polovině 20. století, definitivně odmítá pojem duše a kromě něj i jakákoliv jeho další synonyma. K nim behavioristé řadili například i vědomí nebo mysl. Tyto pojmy byly nementalistickými psychology považovány za nevědecké a nevhodné či dokonce nepotřebné k psychologickému zkoumání.⁷⁹

Předchůdci behaviorismu

I. P. Pavlov

Výzkumy významného ruského fyziologa I. P. Pavlova (1849 - 1936) znamenaly velký přínos pro behaviorismus a představovaly zásadní inspiraci pro psychology, kteří se nadále zabývali nejen chováním, ale i principy pedagogiky. Pavlov sám však psychologii považoval za předmět, jímž se odmítal zabývat, a sám sebe spojoval s fyziologickým způsobem zkoumání⁸⁰. Pavlov navázal na učení svého předchůdce Ivana M. Sečenova (1825 – 1905), autora termínu *reflexní oblouk*, kterým označoval proces lidského vnímání a k němu spojených reakcí a kterým jistým způsobem navazoval na asocianismus. Pavlov pokračoval v jeho zkoumání živých zvířat a jejich reakcí na určité podněty a později dále rozpracoval Sečenovovu domněnku týkající se větší složitosti reflexů u člověka. Historikové předpokládají, že k psychologii Pavlova přivedlo studium uspořádání trávicí soustavy a její návaznosti nejen na nervový systém, ale i na vnější podněty, které ji ovlivňují. Právě na tomto zkoumání byly založeny Pavlovovy poznatky týkající se podmíněných a nepodmíněných podnětů, na základě kterých vznikaly stejně dělené reflexy. Pavlov striktně odmítal psychologickou charakteristiku těchto poznatků a přisuzoval jim čistě fyziologickou povahu, závislou na reakci organismus na smyslové poznání.⁸¹ Pavlov pro svá zkoumání používal především

---

⁷⁸ LEARY, David. On the conceptual and linguistic activity of psychologists: The study of behavior from the 1809s to the 1990s and beyond. *Behavior and philosophy* [online]. Cambridge, MA: Cambridge Center for Behavioral Studies, 2004, č. 32 [cit. 2012-05-06]. ISSN 1053-8348. Dostupné z: <http://behavior.org/resources/143.pdf>. str. 15

⁷⁹ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 235

⁸⁰ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 238

⁸¹ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 240

zvířata a trávicí soustava představovala počátek celého jeho bádání, brzy však poznatky týkající se podmíněných reflexů přesunul i na další fyziologické oblasti. V rámci své práce se z části zabýval pamětí a tím do jisté míry i principem učení. Další důležitou kapitolu zastávaly v rámci jeho bádání také neurózy, které se projevíly v průběhu zkoumání diferenciací reakcí na podněty.⁸² Příčinu neuróz Pavlov hledá ve dvou soustavách, které se podílejí na činnosti vyšší nervové soustavy. Tou první je soustava, kterou má člověk společnou se zvířetem a která nám umožňuje smyslové poznávání a díky níž vnímáme emoce. V druhém případě však již mluvíme o specificky lidské části soustavy, kterou je ovládána naše schopnost racionality, rozumového uvažování, hodnocení a kritizování.⁸³ Toto rozdělení lidské psychiky se později stalo výchozím paradigmatem při behavioristickém náhledu na psychologii. I. P. Pavlov jako první položil základy dalšího zkoumání neurózy coby onemocnění, které je podle něj založeno na fyziologických příčinách a kterým se nadále zabývá velká spousta psychologů a psychoterapeutických škol. Oproti Pavlovovu názoru neurózy byly a jsou považovány za psychické onemocnění.

E. L. Thorndike

Dalším z autorů, kteří položili základ pro rozvoj behaviorismu, byl americký funkcionalistický psycholog Edward Lee Thorndike (1878 – 1949). Ten stejně jako I. P. Pavlov využíval ke svým pokusům zvířata, avšak od Pavlova se liší především v předmětu svého zkoumání. Zabýval se metodou učení, při které využíval fyziologické potřeby zvířat a spoléhal na jejich vnitřní dedukci, během níž dojde ke spojení náhodných projevů chování s jejich důsledky. Pokud je důsledek pozitivní, zvíře činnost zopakuje a bude se k činnosti čím dál vědoměji vracet znovu právě proto, aby dosáhlo požadovaného cíle. V rámci svého bádání také poukazoval na závislost proměnlivosti vnějších aspektů na projevy jednání. Svoji teorii pojmenoval „konekcionismus“ a v rámci něho formuloval dva principy – zákon cviku a zákon účinku.⁸⁴ Ne nadarmo je Thorndikeovo dílo považováno za velký přínos pro bádání vědců zkoumajících pedagogicky zaměřenou psychologii a vyučování. Thorndike také vědomě spojoval výsledky svého zkoumání členů zvířecí říše s lidskou psychikou a poukazoval na užití svých metod v praktickém životě.

---

⁸² HUNT, Morton., pozn. 10, str. 242

⁸³ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 153

⁸⁴ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 238

Oba dva výše zmínění autoři si za předmět svého zájmu zvolili zástupce zvířecí říše a už jen tím se postavili proti introspektivní metodě zkoumání lidské psychiky. Výsledky svého bádání vztahovali nejen ke zkoumaným zvířatům, ale věřili, že podobné jevy můžeme pozorovat i ve vztahu k psychice lidské. Předmětem jejich výzkumu nebyly abstraktní procesy lidské psychiky, jako je myšlení nebo paměť, ale jak Pavlov, tak Thorndike se zaměřili na pozorovatelné procesy lidské psychiky, které Pavlov poté primárně spojuje s fyziologickými procesy v lidském těle.

Hlavní myšlenky směru

Vznik a rozšíření směru

Jak již bylo naznačeno na začátku této kapitoly, behaviorismus je směr zkoumající chování. Jedná se však pouze o nedostatečnou formulaci hlavních myšlenek, které z daného zaměření vytvořily směr, jež se nejvíce prosadil ve Spojených státech Amerických. V Americe bylo pro vznik směru, který se zajímal o vědecky prozkoumatelná, zjevná fakta a který se snažil přinášet poznatky, co nejvíce použitelné v praxi, velmi příhodné společenské a názorové prostředí. Na počátku dvacátého století byla v této zemi jasně znatelná poptávka po vědeckých poznatcích, jejichž dominantní charakteristikou bude jejich využitelnost v praxi.⁸⁵ I Evropě můžeme pozorovat jistý vliv behavioristické psychologie, avšak v evropském psychologickém vývoji se autoři neodklánějí od otázek filosofického původu (problematika mysli, vědomí) tak radikálně, jako autoři ve Spojených státech.⁸⁶ Důvodů pro takřka okamžité přijetí behaviorismu a vytvoření jeho dominantní pozice mezi jinými směry bylo samozřejmě více a mezi ně lze započítat jak sociální a kulturní, tak ekonomické a politické argumenty a aspekty, které přímo vytvářely prostor pro tento radikálně pozitivistický směr.

Charakteristické znaky směru

Znakem behavioristického bádání, který můžeme najít téměř u všech autorů zabývajících se tímto směrem, je *podmiňování*, které, jak jsme již uvedli výše, zkoumal například I. P. Pavlov. V rámci behaviorismu se setkáváme s trojím druhem podmiňování, a to podmiňováním „klasickým“, „instrumentálním“ a „operantním“.

---

⁸⁵ MILLS, John A. *Control: a history of behavioral psychology* [online]. New York: New York University Press, c1998, xii, 246 p. [cit. 2012-05-06]. ISBN 08-147-5611-5. Dostupné z: books.google.com, str. 23

⁸⁶ MILLS, John A., pozn. 85, str. 5

Klasické podmiňování má svůj původ v myšlenkách I. P. Pavlova a jeho rozpracování je výsledkem zkoumání zakladatele behaviorismu Johna B. Watsona. Instrumentální podmiňování bylo již také nastíněno v pasáži o E. L. Thorndikeovi a stručně lze říci, že tento typ podmiňování závisí na odměňování určitých náhodných pohybů objektu. Operantní podmiňování bylo vyloženo dalším významným americkým neobehavioristou, kterým byl Burrhus F. Skinner. (1904 – 1990). Všechny tři směry se zabývají upevňováním návyků, ale klasické podmiňování používá jako nástroj upevňování podnět, instrumentální klade důraz na reflex a operantní podmiňování využívá odezvu.⁸⁷ To znamená, že klasické podmiňování je založeno na tom, že objekt zkoumání je opakovaně vystavován podnětu, k němuž si vytvoří nějaké pouto, a na základě této spojitosti poté jedná. Na rozdíl od toho instrumentální teorie odměňuje pouze správný pohyb, kdežto operantní podmiňování vystaví objekt jistému jednání, na jehož konci čeká buď pozitivní, nebo negativní odezva.

Teorie „Black box“

B. F. Skinner se také zasloužil o definici jednoho z dalších zásadních pojmů behaviorismu a tím byl termín *Black box* neboli do překladu „černá skříňka“. Tímto termínem bylo označováno jádro lidského organismu (tedy vědomí) a do jeho obsahu vkládal Skinner veškeré procesy, které nejsou poznatelné (pudy, emoce apod.). Tyto aspekty behavioristé považovali jednak za vědecky neprozkoumatelné a jednak za zbytečné ve spojitosti s psychologii⁸⁸. Pozornost psychologů se spíše ubírala směrem k poznatkům, které by přinesly dokonalé poznání procesů lidského chování, a tím schopnost toto chování předpovídat, a zaměřili se tedy na zkoumání vnějších, fyziologických procesů lidského jedince.

Teorie „S – R“

Významnou behavioristickou teorii, která byla později dále rozvíjena a přehodnocována, představil muž, který je pokládán za zakladatele behaviorismu, John B. Watson. Jedná se o tezi, která poměrně redukcionisticky omezuje lidské chování na

---

⁸⁷ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 260

⁸⁸ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 252

tzv. S – R schéma,⁸⁹ ve kterém Watson prezentuje interakci *stimulus* (podnět) a *response* (odpověď) coby hlavních činitelů, kterým přísluší ovlivňování lidských vnějších projevů. Omezuje se na pouhé sledování reakcí na vnější, tedy opět pro něj vědecky správné podněty a v rámci své teorie odmítá jakékoliv působení lidského jedince založené na jeho psychice.⁹⁰ Později v rámci neobehaviorismu je do tohoto schématu ještě zařazena další složka, která reprezentuje jakousi lidskou komponentu mající vliv na celý proces, a tím tedy neobehavioristé revidují radikální teorii J. B. Watsona, nicméně byl to právě on, kdo měl, alespoň ze začátku, zásadní vliv a podíl na formulaci hlavních myšlenek proudu.

John Broadus Watson

J. B. Watson byl v Americe narozený psycholog, který se ostře postavil proti Wundtově metodě zkoumání, tedy introspekci, kterou nazval nespolehlivou z důvodu jejího častého spojování s pojmem vědomí, který behavioristé odmítali. Introspekci Watson nahradil metodou pozorování a experimentu. Kromě těchto dvou metod se ale také obrátil k dílu svého předchůdce I. P. Pavlova a využil jeho poznatků k prezentaci nového postupu, jež byl typický právě pro směr, který J. B. Watson zastával, metodě podmíněných reflexů. Svě vědecké bádání napojil také na práci E. L. Thorndikea. Rozvinul jeho teorie o naučeném jednání laboratorních zvířat a pokusil se vypátrat, na základě čeho se objekty učí, a to například postupným odebíráním schopností jednotlivého smyslového vnímání. Na základě nejen studia těchto poznatků, ale také zkoumání práce Thorndikea a dalších objektivistů postavil Watson novou teorii psychologie.⁹¹ Byl to právě on, který vehementně zastával názor, že vědecky platné jsou pouze pozorovatelné projevy⁹² lidské mysli, čímž uvedl nový pohled do tehdejšího psychologického zkoumání. Kromě toho definoval i poměrně praktické cíle, kterých se mělo zkoumání lidské psychiky dopátrat a jimiž byla především schopnost předpovídání budoucího lidského jednání.⁹³

---

⁸⁹ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 87

⁹⁰ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 157

⁹¹ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 245

⁹² NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 87

⁹³ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 246

Watson odmítl skoro celé dosavadní psychologicko-filosofické a psychologické bádání. Postavil se do jisté míry i proti Darwinovým úvahám o dědičnosti a evoluční teorii zahrnující vrozené instinkty, které Watson neuznával, jelikož za vrozené považoval pouze tři základní reakce na podněty (přičemž je nepovažoval za emoce), kterými jsou strach, vztek a láska,⁹⁴ a tři nepodmíněné reflexy, kterými byly reflexy sací, pátrací a uchopovací⁹⁵. S těmi se podle Watsona dalo pracovat a dále upravovat nejen příčiny, ale i konečné reakce, vždy závislé na určité konkrétní příčině. Postavil se také proti podstatné části psychologie Sigmunda Freuda (1856 – 1939), a to ne pouze proto, že Freud používal pojmy jako vědomí a dokonce nevědomí, ale hlavně z toho důvodu, že Freud všechny psychologicko-patologické jevy viděl spojené s jistým potlačením lidské osobnosti v minulosti. Osobnost totiž Watson vnímal, podobně jako Pavlov, jako soubor naučeného chování, které lze ovlivňovat, zkoumat a měnit bez ohledu na její dědičné či kulturní předpoklady.

Velmi slavný je jeho výrok z roku 1924, kterým vyjádřil svoji jistotu, že chování lidí je podmíněné a získané a že pokud vynaložíme dostatečné úsilí, jsme schopni osobnost jedince formovat a identifikovat působení vlivů, jímž jí vystavíme. Výrok zní: „Dejte mi tucet zdravých dětí, dobře formovaných, a můj vlastní specifický svět k jejich výchově, a garantuji, že náhodně vyberu jedno z nich a vycvičím je k tomu, aby se stalo libovolným typem specialisty, jaký si mohu vybrat – doktorem, právníkem, umělcem, vedoucím obchodu a ano, dokonce i žebrákem a zlodějem, bez ohledu na jeho nadání, sklony, tendence, schopnosti a rasu jeho předků.“⁹⁶ Toto formuloval nejen na základě svého pravděpodobně nejslavnějšího pokusu, při kterém dítěti vytvořil strach z krys tím, že přítomnost krysy v blízkosti dítěte spojoval s traumatickým zážitkem (úderem do železné tyče za jeho zády – tedy úlekem)⁹⁷, ale využíval pro to množství poznatků ze své dřívější praxe.

Dělení behaviorismu

V předchozím odstavci bylo uvedeno, že Watson byl zastáncem tzv. radikálního behaviorismu, avšak v průběhu vývoje behaviorismu vznikají ještě dvě odlišně pojatá a klasifikovaná zaměření - behaviorismus metodický a logický. Mysl nebo vědomí a

---

⁹⁴ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 157

⁹⁵ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 247

⁹⁶ Watson in PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 157

⁹⁷ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 157

lidská fyzičnost tvoří u radikálních behavioristů jednotu, a proto jim stačí zabývat se viditelnými fyziologickými projevy, jelikož ty jsou schopny objasnit mentální stavy. Metodologové se zaměřovali na individuální posouzení fyziologických projevů v závislosti na podnětech a za důležitý považovali vztah daného procesu a jeho výsledku, přičemž však stále odmítali zabývat se metafyzickými pojmy v rámci svého zkoumání. Logický behaviorismus byl v lecčems podobný jak prvnímu, tak druhému zaměření – radikálům ve víře v rovnost a spojitost mentálních stavů a od metodologů přejímá možnou existenci dalšího zdroje psychických stavů a její další nspecifikování.⁹⁸

J. B. Watson je bezpochyby právem pokládán za zakladatele behavioristické školy v psychologii, avšak je nutno říci, že nebýt jeho předchůdců a všeobecné touhy po experimentální, čistě přírodovědecké psychologii, která vládla americké společnosti na začátku dvacátých let dvacátého století, samotnému by se mu to jistě nepodařilo. A na druhou stranu nebýt jeho následovníků, behavioristická teorie psychologie by se dozajista netěšila takovému dlouhodobému a intenzivnímu zájmu ze strany tehdejších myslitelů zabývajících se psychologickým bádáním.

Behaviorismus ve vztahu filosofické antropologie

Pojetí člověka v rámci behaviorismu

Radikální behaviorismus tak, jak ho představoval nejen J. B. Watson, ale také B. F. Skinner, striktně odmítal jakýkoliv vliv lidského samostatného přemýšlení na výsledné chování jedince. V některých ohledech je rané zaměření behavioristů příbuzné myšlenkám Johna Locka a jeho konceptu *tabula rasa*.⁹⁹

Nicméně ačkoliv se behaviorismus stavěl proti jakýmkoliv vnitřním procesům lidského vědomí, nebo mysli, a tím tedy člověka degradoval na pouhý objekt zkoumání a dá se říci na oběť vnějších podnětů, čím dál více behavioristicky smýšlejících psychologů si uvědomovalo, že ne veškeré chování se dá vyjádřit v rámci S – R modelu. V průběhu nejrůznějších způsobů zkoumání se díky jistým projevům prokazovala nutná

---

⁹⁸ MILLS, John A., pozn. 85, str. 3

⁹⁹ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 32

přítomnost nějaké další složky, kterou je lidské chování ovlivňováno.¹⁰⁰ Přístup těchto myslitelů, kteří pokračovali v behavioristických myšlenkách po radikálním způsobu Watsonova uvažování, již tedy nebyl tak výrazně dehumanizační a omezující ve vztahu ke zkoumání lidského jednání jako procesu a bádání těchto Watsonových následovníků bylo považováno za neobbehavioristické. V neobbehaviorismu se autoři snažili o reflexi myšlenek raného behaviorismu a často se uchýlovali k novým úpravám stávajících hypotéz a názorů.

Objevuje se zde názor, že samotný S-R proces je nedostačující, a proto se ustanovuje ještě jeden nebo více prvků, které zastupují lidskou osobnost v rámci tohoto konstruktů. Přichází také nová teorie operacionalismu, která k vysvětlení nezjevných a tudíž nepřímě vědecky poznatelných aktů lidského chování používá metodu převedení na určité entity, jejich soubory a operace s nimi konané.¹⁰¹ Do extrémního pojetí tuto teorii přivedl Clark L. Hull (1884 – 1952), který ke zkoumání lidského chování vytvořil matematické vzorce, či lépe řečeno rovnice, dle kterých jsme, alespoň podle jeho názoru, měli být schopní analýzy jakéhokoliv vnějšího projevu lidské psychiky.¹⁰²

Edward Chace Tolman

Lidský aspekt hrál důležitou roli v díle Edwarda Chace Tolmana (1886 – 1959). Ten považoval Watsonův S – R vzorec za nedostačující a pochyboval o správnosti výsledků jeho zkoumání, které bylo provedeno na tomto základě. Jelikož byl zásadovým behavioristou, tak nechtěl do svého zkoumání zavádět takové pojmy jako je mysl, nebo vědomí, jež byly v Americe v období vlády behaviorismu velmi odmítané a mohly mít za následek potupení a diskvalifikaci celého jeho díla.¹⁰³ Byl si však jistý, že v procesu lidského chování působí ještě další entita, na kterou Watson nebral ohledy, a tu nazval jakousi „intervenující proměnnou“.¹⁰⁴ Do této intervenující proměnné Tolman zahrnoval nejružnější aspekty lidského nitra, které ovlivňují výsledný úkaz jejich chování. Tímto aspektem byla například genetika, aktuální fyzická situace jedince, nebo jeho dříve získané znalosti.¹⁰⁵ Tolman, jak již bylo podotknuto, neměl v úmyslu

---

¹⁰⁰ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 263

¹⁰¹ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 160

¹⁰² HUNT, Morton., pozn. 10, str. 256

¹⁰³ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 252

¹⁰⁴ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 52, str. 283

¹⁰⁵ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 159

odchylovat se od klasických behavioristických paradigmat, ze všech sil se snažil o zachování behavioristického přístupu v psychologickém zkoumání, avšak je to právě on, který je historiky považován za muže, jenž: „...chtě nechtě protrhl hráz behaviorismu a uvolnil cestu tenkému pramínku myšlení.“¹⁰⁶

Nejen tato teorie však značí Tolmanův mírný odklon od klasického „nelidského“ radikálního behavioristického pojetí zkoumání procesu lidského chování. Tolman také ustanovil dva druhy chování, kterými bylo chování molekulární a molární, z nichž první typ byl vztažen pouze na pohyb hladkého a příčně pružného svalstva lidského jedince. Molární je však takové chování, které navazuje na účel, kvůli kterému ho provádíme, je to chování, které je ovlivněno naší vlastní motivací a chtěním a právě toto chování bylo předmětem Tolmanova zkoumání.¹⁰⁷ Dá se tedy vyvodit, že se opět svými teoriemi přibližuje k mírně humanistické formě behavioristické psychologie a na základě jeho víry v možnost vysvětlení mentálních jevů pomocí fyziologických procesů ho můžeme také považovat za logického behavioristu.¹⁰⁸ Tolman dále zpochybňuje teorie učení jako podmiňování představené jeho předchůdci a v mnoha aspektech svého bádání se odchyluje od primárních paradigmat behaviorismu a sdílí a tvoří základy pro názory budoucí kognitivní psychologie.¹⁰⁹

Neopozitivismus

Behaviorismus je směr, který bývá spojován především s psychologií. Avšak ani filosofie neunikla vlivu ze strany obrovského pokroku v matematickém a logickém myšlení. Podobně zaměřené uvažování bývá ve filosofii přisuzováno neopozitivismu. V neopozitivismu je myšlení autorů, jak již napovídá název, postaveno na pozitivistickém základu, což znamená, že v rámci svého bádání se zabývají pouze prokazatelnými fakty, která lze objektivně verifikovat bez možných rozporů.¹¹⁰ To je jeden z aspektů, které má behaviorismus s neopozitivismem společný. Neopozitivismus v jistém smyslu také rozšiřuje behavioristické myšlení. Například primárně neodmítá mysl a myšlenkové pochody jedince, jelikož nejsou navenek pozorovatelné, nýbrž každý produkt lidského myšlení podrobuje verifikaci o smysluplnosti a tím potvrzuje či vyvrací jednotlivé teze.

¹⁰⁶ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 265

¹⁰⁷ LEARY, David., pozn. 78, str. 22

¹⁰⁸ LEARY, David., pozn. 78, str. 22

¹⁰⁹ LEARY, David., pozn. 78, str. 22

¹¹⁰ STÖRIG, Hans Joachim., pozn. 20, str. 479

Verifikaci smyslnosti poté spojuje s možností praktického či alespoň teoretického dokázání dané teze či teorie.¹¹¹ Člověka a lidské přemýšlení a poznání by tedy neopozitivismus nedegradoval na pouhou činnost smyslových orgánů, ale do lidského vědomí a myšlení vkládá možnost rozdělit svět na jevy pravdivé, tj. smyslné tzn. verifikovatelné, a jevy neprokazatelné, tudíž nesmyslné a nevhodné k přemýšlení. Celkově se tedy neopozitivismus staví proti veškerému metafyzickému uvažování, ve kterém si člověk a filosof sám vytváří (mnohdy neprůkazné nebo domnělé) základy, na kterých následně staví své bádání. Filozofové Vídeňského kruhu, který je považovaný za hlavního zastávce právě neopozitivismu, se snaží veškeré filosofické uvažování převádět na matematické či logické výroky, neboť pouze v tom vidí smyslné myšlení, které konečně filosofii propůjčí status vědy.¹¹²

Přínos behaviorismu

S vyhodnocováním přínosu behavioristického zaměření psychologie bývají historici velmi opatrní. Jeho silný vliv ve Spojených státech Amerických trávící přes půl století se i po jeho skončení objevuje v několika různých zaměřeních, jež jsou psychologie či pedagogie využívána dodnes.

Je jasné, že behaviorismus znamenal obrovský přínos pro nejrůznější pedagogické teorie a metodologie, jelikož jeho hlavním tématem bylo učení a jeho podmínky. Velmi výrazně se o pedagogickou teorii ve svém díle zabýval za svého života již B. F. Skinner, který ač ne dostatečně uznávaný v psychologické společnosti, své myšlenky uplatnil právě v oblasti pedagogiky. Do dětského vzdělávání se snažil prosadit svou metodu operantního podmiňování a pokusil se definovat pokrokovou metodu přednášení nových poznatků dětem spojenou s okamžitou pozitivní odezvou za správnou odpověď. Tato metoda byla zpočátku přijímána velmi kladně, avšak později se ukázalo, že přemýšlení a myšlení potřebné pro vzdělávání a rozvoj dětí nelze nahradit metodou pouhého podmiňování jakéhokoliv druhu.¹¹³ Přesto však podmiňování tvoří i v současné době nedílnou součást některých učebních osnov.

---

¹¹¹ STÖRIG, Hans Joachim., pozn. 20, str. 486

¹¹² PEREGRIN, Jaroslav. *Kapitoly z analytické filosofie*. Vyd. 1. Praha: Filosofie, 2005, 319 s. ISBN 80-700-7207-5. str. 96

¹¹³ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 261

Kromě toho je behaviorální podmiňování, ať už klasické, nebo operantní, i dnes využívanou technikou při terapiích. Opět se zde lze odvolat na myšlenky B. F. Skinnera, který se zasloužil o zavedení behavioristických teorií do praktického používání při nejrůznějších terapiích. V důsledku toho, že spoléhal na Lockeovo pojetí člověka coby prázdného mechanismu, který se utváří učením, a na základě víry v možné přetváření modelů chování člověka, se zaměřil na pacienty s různými poruchami chování, které byly způsobeny odlišnými příčinami. Na základě systému odměn a negativních odpovědí na jednání daného jedince se snažil přetvořit patologický projev chování, který pokládal za naučený, a tím „přenastavit“ vzorce, které byly podle něj uloženy v „černé skřínce“, tedy lidské vědomí, na kterém jsou postaveny vnější projevy jedince.¹¹⁴ Toto podmiňování se i v současnosti využívá v rámci nejrůznějších psychoterapií. Jednou z nejvýraznějších a nejpoužívanějších psychoterapií moderních psychologů je tzv. kognitivně – behaviorální terapie. Ta využívá jak klasické, tak operantní podmiňování nejen k tomu, aby byly odstraněny určité nežádoucí jevy lidského chování, ale postupem času se tato teorie začala používat v rámci dialogu, který obsahuje důraz na racionální složku uvažování jedince a s tím spojené přesvědčivé podpoření myšlení.¹¹⁵

Na druhou stranu behavioristický přístup, jak vyplývá z předchozích řádků, absolutně odmítal jakýkoliv projev lidské psychiky, který nebyl nijak měřitelný, nebo vědecky rozpoznatelný a prozkoumatelný, popřípadě nepřevedený v rámci operacionalismu na vědecké entity. Do popředí se tedy dostala paměť a její fungování, vysvětlení procesu učení a další již zmíněné aspekty, nicméně stalo se tak na úkor dalších v současné době velmi diskutovaných oblastí lidské psychiky, jakými jsou například již tolikrát zmiňované přemýšlení a myšlení, představivost, pocity a jejich vliv na lidský organismus nebo sny, což jistě celkovému vývoji psychologie úplně nepomohlo. Naštěstí se, jako reakce na přísně pozitivistický a scientistický behavioristický přístup, vyvíjely další směry a zaměření, které kriticky reflektovaly behavioristické názory, vytvářely opoziční teze a tím přispívaly k nápravě.

---

¹¹⁴ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 262

¹¹⁵ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 167

Humanistická psychologie a její vymezení

Předchozí kapitola se zabývala jedním ze směrů determinovaného odvětví psychologie a byl to směr využívající pro své bádání pozitivistické metody, nepřipouštějící zkoumání nezjevného – behaviorismus. Nicméně psychologie se kromě toho vyvíjela ještě v odlišném kontextu psychologie nedeterminované, v rámci níž se opět především ve Spojených státech Amerických, avšak tentokrát spíše ve druhé polovině 20. století,¹¹⁶ rozvíjelo zaměření, které velmi ostrou kritikou reagovalo na přísně redukcionistický a omezující přírodovědecký postoj behavioristů. Představil se zde přístup zaměřený na individuální aspekty lidského vývoje nejenom v samotné lidské mysli, ale především, jak byly tyto aspekty ovlivňovány ostatními jedinci v lidské komunitě a socio-kulturním prostředím, ve kterém se daný subjekt pohyboval. Tímto přístupem je psychologie humanistická. Kromě behaviorismu se tento směr psychologie vymezil jako další z možných hlavních proudů pojetí psychologie ještě proti Sigmundem Freudem založenému psychoanalytickému pojetí a byl vytvořen coby „third force“ (do překladu třetí síla).¹¹⁷ Humanistická psychologie tedy představuje jakýsi třetí dominantní psychologický proud 20. století, za který jej označují mnozí historici psychologie.¹¹⁸

Hlavní myšlenky směru

Pokud se mají formulovat základní východiska, kterých se tento směr držel a na kterých byl tento směr postavený, nejlepší pravděpodobně bude seznámit se s díly několika autorů, kteří v tomto směru ať už vědomě, či nevědomě působili. Za zakladatele humanistického odvětví psychologie je považován A. H. Maslow (1907 – 1970)¹¹⁹ a kromě něj do této sekce patří i myšlení dalšího velmi významného psychologa, jímž byl C. R. Rogers (1902 – 1987). V následujících odstavcích také nebude chybět zmínka o některých názorech dalšího psychologa, zaměřeného především na sociologickou stránku humanistické psychologie, a tím byl E. Fromm (1900 – 1980).

---

¹¹⁶ KOSEK, Jan. *Věda to je určitě, ale o čem?: kapitoly z psychologie*. Praha: Baset, 2003, 173 s. ISBN 80-734-0014-6. str. 78

¹¹⁷ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 559

¹¹⁸ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 218

¹¹⁹ KOSEK, Jan., pozn. 116, str. 78

Abraham Harold Maslow – základní humanistické myšlenky

Pokud má práce představit hlavní body humanistické psychologie, rozhodně by zde neměly být opomenuty alespoň základní prvky bádání jejího zakladatele, Abrahama Harolda Maslowa. Ten byl stejně jako většina jeho současníků původně fascinovaný behavioristickým přístupem,¹²⁰ který považoval za vzrušující šanci, jež nabízela nový pohled na psychologii. Avšak po přečtení děl některých odlišně zaměřených autorů a po narození svého prvního potomka zcela přehodnotil svůj postoj k redukcionistickému zaměření behaviorismu a pokusil se svému bádání dát směr nový – směr humanistické psychologie.

Humanistická psychologie tak, jak ji chápal Maslow, však byla stále mírně redukcionistická. Ačkoliv si Maslow za předmět svého zkoumání stanovil člověka ve všech ohledech lidských aspektů, kompletní odpoutání se od behaviorismu v jeho případě spočívalo převážně v akceptování nezjevného (a tudíž pro behavioristy nepřijatelného a nevědeckého) v rámci psychologického zkoumání a v potaz nebral, nebo lépe řečeno, jeho dílo téměř neřešilo otázku vnějšího vlivu na jedince. Maslow byl průkopníkem nového směru, od kterého se pozdější humanistická teorie psychologie odvíjela. Maslow ve svém díle kromě jiného představil například hierarchické uspořádání potřeb,¹²¹ ve kterém je nutné nejdříve uspokojit potřeby umístěné na nejnižším stupni, a to nám poté umožní naplnění potřeb na stupni vyšším. Mírně navazuje také na psychoanalytické myšlení, které je dodnes ve světě spojováno s jeho zakladatelem a nejvýznamnějším představitelem Sigmundem Freudem (1856 – 1939), a také spojuje lidského jedince s okolím a vyjadřuje jeho touhu po určité prestiži a ocenění ze strany společnosti, ve které se pohybuje. Tímto si jedinec zvyšuje schopnost sebeevaluace a míru sebedůvěry, kterou potřebuje pro klidný stav mysli. Maslow říká, že: „Všichni lidé v naší společnosti (kromě několika patologických výjimek) mají potřebu nebo touhu po stabilním, opodstatněném, (obvykle) vysokém hodnocení sebe sama, po sebeúctě nebo sebehodnoení a po uznání ostatních.“¹²² Pro dosažení zmíněných aspektů člověk sám sebe podrobuje jakési sebeaktualizaci, tedy procesu, ve

---

¹²⁰ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 219

¹²¹ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 164

¹²² Maslow in PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 220

kterém jsme vždy stále a znovu nespokojeni s tím, co tvoříme, nebo čeho se účastníme, avšak jen do té doby, než začneme dělat to, pro co jsme určeni, co je pro nás vhodné a co sami emotivně i racionálně vnímáme jako nejlepší. Výraz sebeaktualizace převzal od Kurta Goldsteina (1878 – 1965), německého neopsychologa, stejně jako další velmi významný humanista C. R. Rogers.

Carl R. Rogers – rozšíření humanistického přístupu

Carl Ransom Rogers, americký psycholog, který byl přímo, jak se říká, „u zdroje“, když se zrodila humanistická psychologie. Rogers se v jistém směru mírně odklonil od Maslowského pojetí humanistické psychologie a vydal se svým vlastním směrem, kde člověka – *human* - nepostavil pouze do spojení s ním samým a jeho vlastní psychikou, ale také do kontextu ostatních lidských jedinců, čímž ustanovil další základní humanistickou myšlenku. Ve svém bádání se zaměřil především na člověka a jeho chování pokládal do souvislostí s vlivem jeho okolí, a to jak s prostředím primárním, tedy jeho rodinou,¹²³ tak prostředím širším. Kromě jiného se zabýval například přímým účinkem individuální skupiny na lidského jedince, který je mnohdy i nepřímou součástí této skupiny.¹²⁴ Byl psychologem, který vedle individuální terapie, která se omezovala na dva členy a jejich interakci, rozvinul také terapii skupinovou a průběh této terapie zaměřil, věrný svému humanistickému uvažování, na klienta. Později tedy byla terapie vyvinutá Rogerem označována jako „na klienta zaměřená terapie“¹²⁵ a jejím popisem se zabývá velké množství autorů zaznamenávajících dějiny moderní psychologie. Skupinová terapie je do dnešní doby využívána ve velkém množství zařízení zabývajících se léčbou psychicky narušených jedinců a pochází právě od tohoto významného humanisty. Podle našeho názoru se z humanistů právě Rogers asi nejvíce přiblížil antropologickému a v některých ohledech možná spíše lépe řečeno sociologickému pojetí humanistické psychologie. V sociologickém ohledu Rogers v některých aspektech bádání využívá také myšlenek svého významného současníka Ericha Fromma (1900 – 1980), jemuž se budeme věnovat dále.

Jak již bylo uvedeno, Rogersův pohled na psychologii a psychoterapii se stal skrz na skrz humanistickým na rozdíl od jeho předchůdců a mnohdy i následovníků.

---

¹²³ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 224

¹²⁴ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 560

¹²⁵ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 559

Proto je pravděpodobné, že je jedním z nejvhodnějších autorů, jehož myšlení se nejvíce hodí pro úvahy nad antropologickým pohledem humanisticky smýšlejících autorů.

Na člověka zaměřená psychologie

Tímto výstižným spojením klasifikoval sám Rogers svou psychologii, když po několika nezdařených pokusech pojmenovat své myšlení cítil tato slova jako nejpřesnější a nejvhodnější.¹²⁶ Již výše bylo zmíněno, že své bádání zaměřil čistě na člověka, což v humanismu není nijak neobvyklé. Jeho přínos však mnozí historikové psychologie vidí ve způsobu empatické psychoterapie, založené na důvěře, kterou rozvedl do detailů. Ladislav Nykl také ve svém díle poukazuje na fakt, že rogerovská psychologie se od začátku přiklání spíše k pojmenování „klient“ nežli „pacient“ a tento posun má značit snahu terapeutů ne léčit, nýbrž vést a spolupracovat. „Klient nebyl považován za léčený objekt, byl vnímán jako osoba, která je společně s terapeutem schopna vytvářet prospěšné klima, objevovat a samostatně se rozhodovat.“¹²⁷ Velmi zajímavá je také teorie toho, jak se má vedoucí terapeutické skupiny vztahovat ke svému klientovi. Tu také ve své knize popisuje L. Nykl velmi trefně. „Terapeut se má ke klientovi vztahovat tak, jako by byl jeho rodič, to znamená jako k jedinci, v němž dřímají zatím neodkryté neomezené možnosti, které si má jedinec uvědomit, a nastavením příhodné situace mu v tom má terapeut pomoci.“¹²⁸ Terapeuta zde Rogers v jistém smyslu klade do pozice primárního prostředí jedince, ve kterém měly (a pravděpodobně se tak nestalo) základní sociologicko–kulturní vzorce a návyky, jež jsou pro jedince nezbytné a nepostradatelné v rámci budoucího chování, dostat možnost utvořit se a vyvíjet se.

Lze tedy říci, že humanismus Rogers zachovává i v rámci přístupu k lidskému jedinci a přiznává mu schopnost sebekontroly a na ni návaznou schopnost převzít odpovědnost za své činy. Základ jeho psychologického bádání tvoří tedy víra v lidskou psychiku, coby nejdůležitější a stěžejní bod celého člověka. V psychice člověka se podle něj nachází možnost jakési sebeaktualizace nebo lépe sebenaplnění, které Rogers

¹²⁶ ROGERS, Carl R. *Způsob bytí. Klíčová témata humanistické psychologie z pohledu jejího zakladatele*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 292 s. ISBN 80-717-8233-5. str. 106

¹²⁷ NYKL, Ladislav. *Pozvání do Rogersovské psychologie: přístup zaměřený na člověka*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2004, 137 s. ISBN 80-865-9869-1. str. 26

¹²⁸ NYKL, Ladislav., pozn. 127, str. 36

chápe jako neustávající proces a pojmenovává ho „self“.¹²⁹ Tento výraz je však různými interprety Rogersova díla vysvětlován různě, avšak shodují se, že je to jakýsi proces sebepojímání a k sobě se vztahování člověka. Považuje ho za člověku vlastní, přirozenou tendenci, která vede a jejímž hlavním úkolem v (nejenom) lidském organismu je jeho zachování i v co nejneutišitelnějších podmínkách existence. Rogers říká: „Aktualizační tendence může být pochopitelně mařena či deformována, avšak není možno ji zničit, aniž bychom s ní zároveň nezničili celý organismus.“¹³⁰ Tuto tendenci tedy Rogers identifikuje s životem živoucího organismu a nepřipouští jeho nepřítomnost v něm. S „aktualizační tendencí“, jak ji sám Rogers nazývá, souhlasí i A. Maslow, který ve svém díle říká, že: „Každý z nás má podstatnou, biologicky založenou vnitřní povahu, která je až do jistého stupně „přirozená“, skutečná, daná - a v určitém omezeném smyslu nepředělatelná nebo přinejmenším nezměnitelná“...“I když je tato povaha slabá, mizí jen zřídka, a i když je negována, zůstává dále skrytá a usiluje o uskutečnění.“¹³¹

Člověka Rogers vnímá jako samostatnou, volně se rozhodující a konající bytost, která se vymezuje ve vztahu ke svému okolí na základě aktivace svého „self“. Na osobu terapeuta, popřípadě skupinového facilitátora, klade, stejně jako S. Freud i když v odlišném smyslu, velký důraz a požaduje absolutní profesionalitu. Říká, že terapeut je důležitý především na začátku, právě v rámci aktivace. V samotném procesu poté spíše plní roli pozorovatele a za pomoci empatie nenápadně upravuje podmínky tak, aby vyhovovaly aktuálnímu stavu, ve kterém se má lidský jedinec rozvíjet, nebo hledat řešení problému.¹³² Stejně tak facilitátor, který má na starosti vytvořit vyhovující prostředí pro rozvoj jednotlivců ve skupině odlišných lidí s různými problémy, později nutně musí přijmout méně důležitou a nedominantní roli a místo organizace se podílí spíše na vytváření atmosféry skupiny. Jelikož jen tak je klientům ponechán prostor pro rozvíjení jejich vlastní osobnosti. I tomuto facilitátorovi nebo terapeutovi na rozdíl od některých dalších autorů přisuzuje Rogers jakousi lidskost a říká, že i on se vyvíjí a upravuje své „self“ v rámci terapie a každého individuálního případu, čímž se napojuje

---

¹²⁹ NYKL, Ladislav., pozn. 127, str. 70

¹³⁰ ROGERS, Carl Ransom., pozn. 126, str. 108

¹³¹ Maslow in NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 76

¹³² PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 224

na „self“ svého klienta, a tím je schopen mu pomoci.¹³³ Zde se dostáváme k metodě, kterou humanisté využívají při vědeckém zkoumání, a tou je introspektivní metoda, tedy velmi zjednodušeně řečeno sebezpozorování. O introspekci jsme se zmínili již v pasáži věnované W. Wundtovi. Humanisté tuto metodu používají ještě před zahájením zkoumání a na základě sebeevaluace a hodnocení svých vlastních pocitů se terapeut (vědec) jaksi napojí na zkoumaný objekt a na tomto základě poté podává výsledky. Z předchozích řádků vyplývá, že rogersovská „na člověka zaměřená“ psychologie je humanistickou skutečně skrz na skrz. V rámci svého zkoumání neopomíjí Rogers téměř žádnou příležitost jak lidskost prosadit, jelikož zastává názor, že coby lidé žijeme v lidském světě a tudíž v kontaktu s ostatními. Podobnou teorii rozvíjel ve svých dílech i Erich Fromm, autor zabývající se však ještě dalším odlišným pohledem na humanistickou psychologii.

Erich Fromm – kulturní a sociální přínos humanismu

Erich Fromm je, jak je patrné z děl zabývajících se dějinami psychologie, několika autory zařazován k humanistickému směru psychologie, avšak jeho myšlenky se nedají nazvat čistě humanistickými. E. Fromm bývá často spojován také s rozvojem neopsychoanalýzy (např. Člověk a psychoanalýza, 1947), jež si kladla za úkol kriticky zhodnotit psychoanalytické pojetí psychologie člověka, které bylo světu představeno Sigmundem Freudem.¹³⁴ Avšak jelikož autor, o kterém zde hovoříme, byl také významným humanistou, je nezbytné jeho myšlenky zahrnout a uvést v kapitole, která se zabývá základními pilíři tohoto směru.

Na rozdíl od zakladatele humanismu A. Maslowa se Fromm v rámci svého zkoumání nezaměřoval až tak na vnitřní prožívání a vnitřní procesy lidské mysli, ale v centru jeho zájmu byl spíše vliv vnějšího okolí na lidský subjekt. S A. Maslowem a s C. R. Rogersem se shodoval na přítomnosti potenciální možnosti člověka realizovat v něm obsažený základ, který zahrnuje veškeré lidství, ale v zápětí tuto možnost

---

¹³³ NYKL, Ladislav., pozn. 127, str. 87

¹³⁴ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 159

prezentuje coby čistě hypotetickou, jelikož cítí, že lidská smrtelnost ho v tomto velmi omezuje.¹³⁵

V předchozím odstavci bylo uvedeno, že E. Fromm přinesl do humanistického uvažování ještě další rozdílný náhled, a to byl pohled sociologický, který prostupuje celé jeho dílo. Zaměřil se převážně na dopad moderní konzumní společnosti na lidského jedince a socialistickou dehumanizaci světa, která stále častěji považovala člověka za předmět, za věc, za jeden článek ve výrobním procesu, který, ač nezbytný, není nenahraditelný.¹³⁶ S tím logicky coby zastánce na člověka a lidstvo jako takové orientované psychologie nemohl souhlasit. V rámci analýzy moderní industriální společnosti poukazuje na její chyby ne z vrchní pozice, nýbrž je věrný svému humanistickému zaměření a zkoumá problematiku společnosti z pozice jejího základu – tedy člověka, a ptá se, co v lidech probouzí určité moduly chování. Této problematice se věnuje ve svém díle „Mít nebo Být?“ z roku 1976. V tomto textu se zabývá vyličením představy, ve které společnost člověka zbavila jeho identity a ten je manipulován vnějším okolím a aniž by si to uvědomoval, zaměňuje základ své existence, totiž „být“, za celospolečensky hodnocené, přijímané a uznávané „mít“. Nejen zde, ale i v dalších svých dílech poukazuje na propojení chování člověka s okolním světem a se společností.¹³⁷ Říká, že kdyby se lidské chování dalo omezit na působení vnějších společenských projevů, bylo by psychologické bádání naprosto bezpředmětné, a proto je důležité zaměřovat psychologické uvažování na lidskou přirozenost, avšak samozřejmě neoddělitelně spojenou s vnějšími vlivy společnosti.¹³⁸ V rámci kritiky také varuje před potencionálními katastrofálními následky, pokud společnost minimálně nezváží proměnu stávajícího stavu, s čímž souhlasí například Zdeněk Kratochvíl ve svém textu „Výchova, Zřejmost, Vědomí“ a další filosořičtí myslitelé zabývající se nejrůznějšími dopady moderní společnosti na lidstvo, což už je ale téma pro jinou práci.

Srovnání humanismu s ostatními směry

Několikrát již bylo řečeno, že humanismus se rozvíjel současně s dalšími dvěma hlavními směry, z nichž jeden byl předmětem ředchozí kapitoly, a poukázání na rozdíly

¹³⁵ FROMM, Erich. *Člověk a psychoanalýza*. 2. dopl. vyd. Překlad Irena Petřinová, Marta Hubscherová. Praha: Aurora, 1997, 200 s. ISBN 80-859-7418-5., str. 38

¹³⁶ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 202

¹³⁷ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 202

¹³⁸ FROMM, Erich., pozn. 135, str. 22 -23

mezi nimi se objevilo již výše. Humanismus a behaviorismus však nebyly jedinými tendencemi vyvíjejícími se v průběhu 20. století, a jelikož mnohdy se směry navzájem ovlivňovaly, je jistě vhodné některé ze současně působících psychologických sil zmínit právě na tomto místě. V rámci následující komparace se také objeví některé další rozdíly mezi determinovaným a nedeterminovaným odvětvím psychologie.

Evropský existencialismus – alternativa humanismu

Psychologický humanismus se, jak již bylo řečeno na začátku této kapitoly, vyvíjí převážně v Americe, avšak ani Evropa nezůstává pozadu co se týká kritického uvažování a mnohdy i velmi ostrého útoku na redukcionisticky požímanou psychologii. Souběžně s psychologickým humanismem se v rámci bádání psychologů v Evropě rozvíjí tzv. existenciální psychologie. Jejím hlavním tématem bylo obdobně jako u humanistů zaměření se na aktuální psychické a od něj odvislé fyzické prožívání lidského jedince,¹³⁹ a to nikoliv jako v behaviorismu, kde se autoři soustředili především na fyzické, zjevné prožívání a skrytou psychickou stránku, která dle humanistů tvoří základ pro vnější projevy, zcela zavrhovali. Celkově směr působí mírně pesimisticky, což podle našeho názoru vychází hlavně z myšlenek autorů, jakými byli například Karl Jaspers (1883 – 1969) nebo Jean Paul Sartre (1905 – 1918), kteří za základ antropologicko-filosofického uvažování považovali extrémní zážitek, prožitek člověka. Oba však mají na mysli poměrně negativní zážitky. „...u Jasperse poslední, bezvýchodné ztroskotání člověka v „mezích situacích“, jako jsou smrt, utrpení, zápas a vina; u Sartra zkušenost naprostého zhnusení-...“¹⁴⁰ Předpoklady pro tento způsob uvažování můžeme najít již u dánského filosofa působícího v 19. století Søren Kierkegaarda. Existencialismus je směrem, který se zabývá individuálním přístupem k subjektivnímu bytí a prožívání jedince.

Humanismus vs. existencialismus

Při srovnávání evropského existencialismu a amerického humanistického pojetí psychologie je velmi zajímavé posoudit, jak tyto dva proudy v rámci psychologie na člověka nahlíží. Existencialismus podobně jako humanismus je zaměřený na člověka, a proto zastává názor, že v každém aspektu lidského chování musíme počítat s jistou

---

¹³⁹ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 207

¹⁴⁰ STÖRIG, Hans Joachim., pozn. 20, str. 431

individualitou, kterou striktně zaměřený behaviorismus nepřipouštěl a neuznával, jelikož se snažil nalézt univerzální vzorce, platné vždy, všude a bez rozdílu pro všechny. Rozdíl mezi existencialismem a humanismem však spočívá v bližším rozdělení zaměření. Existencialismus klade velký důraz převážně na osamocenou lidskou osobnost, která je sama ve svém rozhodování a nemá oporu, je tedy odkázána na své vlastní, osobní a subjektivní zážitky, u kterých je důležité je prožít a zažít a na základě toho jednat.¹⁴¹ Naproti tomu humanistický pohled převážné většiny amerických autorů lidské individuum vnímá hlavně v kontextu s jeho okolím, a to nejen okolím jeho rodiny a bližních, ale přisuzuje mu být ovlivňován i celkovou společností a kulturním prostředím, ve kterém se jedinec narodil, žije a sebe-utváří (E. Fromm) a které na něj může mít za určitých podmínek buď negativní, či pozitivní vliv (C. R. Rogers). Kromě toho existencialismu je vlastní myšlenka, která tvrdí, že existence je základní a zásadní vlastností člověka.¹⁴² Člověka tedy předurčují především k aktuálnímu bytí, utváření sebe sama a na tomto základě poté přebírání zodpovědnosti za své přívlastky a činy. Do života jedince vkládají moment jakéhosi uvědomění vlastní konečné existence a z toho plynoucích následků projevených v rámci jeho chování.¹⁴³ Humanismus nezkoumá lidské činy a vzorce chování v závislosti na existenci, jako spíše projevy chování pramenící ze setkávání s vlastními potřebami (A.H.Maslow), nebo v důsledku na okolních podmínkách závislého často velmi problematického rozvoje osobnosti (C.R.Rogers). Rozdílů bychom našli samozřejmě více, ale hlubší zkoumání existencialismu již není předmětem této práce.

Humanismus vs. psychoanalýza

Psychoanalýza bezesporu sehrála významnou roli v rámci celosvětového psychologického bádání a dodnes se někteří psychologové zabývají mnoha spornými myšlenkami, které S. Freud v rámci svého přesvědčení o fungování lidské psychiky představil. Následující část se bude věnovat pouze částečnému představení základů, na kterých psychoanalýzu její zakladatel postavil.

---

¹⁴¹ NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1998, 590 s. ISBN 80-200-0689-3. str. 553

¹⁴² STÖRIG, Hans Joachim., pozn. 20, str. 431

¹⁴³ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 210

Psychoanalýza

Studium medicíny Freuda přivedlo na dráhu fyziologické psychologie, kterou později v rámci svého bádání opustil,¹⁴⁴ avšak posloužila mu k tomu, aby nabídl světu odlišný pohled na příčiny lidského chování jedince od toho, který používali psychologové stojící u zrodu psychologie coby vědy, tedy především W. Wundt a W. James. Freuda nezajímalo, proč lidská mysl funguje a jak, ale zajímaly ho především příčiny aktuálního stavu lidského jedince vzniklé v mysli člověka. Aniž by bral v potaz současný kontext, ve kterém se člověk pohyboval a jehož působení na psychiku je pro některé psychology zjevně nepopíratelné, zabýval se především minulostí člověka, převážně pak jeho negativními zážitky, které se podílejí a mají velký vliv na aktuální psychickou situaci jedince. Své pacienty, kteří k němu chodili s různými patologickými projevy, či psychologickými onemocněními, zavazoval k naprosté upřímnosti a celistvosti interpretace jejich myšlenek, které pak následně zkoumal a v nich hledal příčinu jejich problému. Tím vytvořil novou psychologickou metodu – analýzu, kterou později pojmenoval psychoanalýzou.¹⁴⁵ Ta byla jak jím, tak jeho následovníky posléze mnohokrát znovu prozkoumávána, kritizována a přetvářena. Samozřejmě zde nelze podat podrobný popis všech východisek, se kterými S. Freud pracoval, ale v rámci porovnání s humanistickou psychologií je možné nahlédnout a přiblížit alespoň některé aspekty.

Srovnání psychoanalytických východisek s humanistickými

Psychoanalýza je směr zařazovaný především do oblasti determinovaného odvětví psychologie, naproti tomu humanismus je převážně považovaný za zástupce nedeterminované části. I humanismus má své determinanty, stejně jako psychoanalýza, a ačkoliv rozdíly nejsou tak zjevné jako u komparace behaviorismu a humanismu, ve své podstatě se oba směry odlišují. Rozdílně humanisté a zastánci psychoanalýzy uvažují právě o počátečním základním aspektu, od kterého každý směr odvíjí své bádání vlastním směrem. Humanisté tento činitel spojují s člověkem samotným a jeho nitrem, v němž se nachází již zmiňovaná aktualizací tendence, již je člověk svými vlastními silami schopen „nastartovat“ a na základě ní pomocí introspektivního pozorování najít smysl svého bytí (Maslow, Rogers), popřípadě s okolní společností, ve které je jedinec vychováván (Fromm). Sigmund Freud však považoval člověka za organismus, který je

---

¹⁴⁴ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 179

¹⁴⁵ HUNT, Morton., pozn. 10, str. 172

vůlí ovlivnitelný pouze z malé části, a tím lidskou osobnost degraduje na pouhou oběť vlastních pudů a dříve potlačených tužeb, které jsou uloženy v nevědomí, popřípadě v předvědomí,¹⁴⁶ a jsou příčinou patologických projevů, se kterými není člověk bez pomoci schopen bojovat. Na tento postulát reaguje již zmiňovaný E. Fromm, který, ač mnoha historiky považovaný za humanistu, bývá řazen hlavně mezi vědce zabývající se neopsychoanalýzou, která se kriticky obrací proti Freudovu pojetí psychoanalýzy především tím, že na místo nevědomí a dalších složek lidské mysli staví jako determinanty sociální vztahy a vliv okolní společnosti na jedince.¹⁴⁷

Na rozdíl od Freuda kladli humanisté základ veškerého lidského počínání právě do lidské psychiky, které přisuzovali schopnost neustále napomáhat rozvoji lidského jedince a posouvat jeho osobnost do vyšších pozic, a tuto možnost dávali jako potenciál samotnému jedinci. Vyššími pozicemi je zde myšleno vlastní sebeuvědomění si člověka a právě dosažení sebeaktualizace, za jejíž cíl lze považovat dospění jedince do stadia, ve kterém si bude vážit sám sebe a bude žít život, se kterým bude spokojený.¹⁴⁸ Věrní humanistickému zaměření si člověka považovali a sílu zařídít si stabilní a dobrou psychiku přisuzovali přímo jemu a možnost uskutečnění spojovali s nejrůznějšími aspekty, jakými jsou kulturní prostředí, společnost, individuální osoby, se kterými se člověk setkává apod.

Závěr

V závěru práce by autorka ráda zhodnotila nejen rozdíly, kterých jsme se při částečném popisu problematiky behavioristické a humanistické psychologie dobrali, ale také zdůvodnila, proč jsme v práci dali přednost popisnému stylu a také jakých metod bylo využito.

---

¹⁴⁶ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 172

¹⁴⁷ NAKONEČNÝ, Milan., pozn. 6, str. 159

¹⁴⁸ PLHÁKOVÁ, Alena., pozn. 8, str. 224

Více jak polovina této práce se zabývá právě rozdíly mezi těmi přístupy v psychologii, které se věnují chování determinovanému a nedeterminovanému. Považujeme tedy za vhodné na závěr ještě jednou v několika řádcích uvést základní rozdíly mezi těmito dvěma směry, na kterých je diferenciací nejvíce zřetelná.

Hned od počátku můžeme pozorovat odlišný předmět zkoumání u obou tendencí. Zatímco behavioristé se zaměřují na venkovní projevy lidské osobnosti, tudíž projevy, které jsou navenek pozorovatelné a podle behavioristů tedy vědecky prozkoumatelné a použitelné, humanisté pozorují lidského jedince z „druhé strany“. Humanisté kladou velký důraz na lidské prožívání a za velmi důležité považují vnitřní pocity vyvolané nejrůznějšími duchovními a zdánlivě neprojevovanými aspekty lidské mysli, jakými jsou vůle, paměť, odvaha apod. Humanisté tedy na rozdíl od behavioristů počítají i s nezjevnými procesy, jež považují za příčiny, na základě kterých se pak lidský jedinec projevuje navenek.

Humanismus také začíná své bádání pomocí metody, která je založená na zkoumání sebe sama, tedy introspekce. Humanisté se prvotně obrací především do nitra a zkoumají vlastní vnitřní psychické pochody, které se poté snaží aplikovat v praxi, a teprve na tomto základě staví svou vědeckou práci. V rámci svého zkoumání se tedy nestaví skepticky ani k těm filosofickým myšlenkám, které se zabývají právě lidskými niternými pochody, jako je již výše zmíněná vůle, nebo také duše a duch člověka. Behavioristická metoda se opírá zásadně o výsledky, které jsou produktem vnějšího pozorování chování lidského organismu. Na základě empirického zkoumání objektivně pozorovatelných faktů poté vytvářejí různé figury, statistiky a přehledy.

Co se týká výsledků, humanisté jsou někdy kritizováni behavioristy za to, že při své práci a coby podklady pro své objevy, využívají postupy, jež jsou dle názoru behavioristů nevědeckého charakteru. Tato nevědeckost je podle kritiků způsobená především subjektivním hodnocením situace, kterého se zkoumající dopouští a na základě kterého nikdy nedojde k přesným a objektivním, tudíž pravdivým výsledkům. A naopak humanisté kriticky hodnotí behavioristy kvůli jejich redukcionistickému

přístupu k lidské psychice, který dle humanistů popírá v člověku veškeré jeho individuální charakteristiky.

Na individuální lidství humanismus nahlíží způsobem, který autorka této práce považuje za velmi pozitivní a za zmínku zde stojí i velká míra důvěry, kterou humanisté vkládají do člověka samotného. V organismu každého člověka humanisté předpokládají schopnost sebeaktualizace a schopnost ovládat svou svobodnou vůlí své jednání. Člověka tedy humanisté nepovažují za oběť impulsů zvenčí a jeho chování nedávají do souvislosti pouze s popudy, tak jako behavioristé, nýbrž lidské reakce a celkové vystupování člověka kladou do souvislostí nejenom s ním samým a jeho vnitřními myšlenkovými pochody, ale také s ostatními jedinci v jeho bezprostředním okolí. Kromě toho se humanismus, jak jsme již uvedli výše, více obrací do nitra člověka a lidské „já“ je pro humanisty aspektem, který hraje zásadní roli nejenom při rozhodování a složitých životních situacích, ale v celkovém vývoji lidského jedince. Behavioristé individualitu v člověku do jisté míry popírají a vnitřní psychologické pochody odehrávající se v lidské mysli, které jsou pro humanisty klíčové, v podstatě odmítají. Lidská osobnost je podle nich neustále ovlivňována vnějšími podněty, na které člověk reaguje výhradně naučeným chováním, a jelikož jeho „já“ není pozorovatelné a navenek se podle behavioristů neprojevuje, je premisa o vnitřních pochodech jedince považována za nevědeckou, a tudíž se uvažování o této části lidského vědomí v jejich dílech více méně neobjevuje.

Z antropologického hlediska kladou humanisté také větší důraz na individuální vývoj a osobnost člověka, zatímco behavioristé jsou přesvědčeni o možnosti sjednocení určitých forem chování za určitých podmínek a nepočítají s prakticky žádnou možnou sférou lidského vnímání, která by mohla konečné projevy jedince ovlivňovat.

Výše shrnuté poznatky autorka textu získala, když se zabývala druhou a třetí částí své práce. Zmíněné pasáže byly zaměřeny právě na psychologii, která považovala chování člověka za buď nedeterminovaný, či determinovaný projev. Celkovou problematiku by však bylo obtížné pochopit, pokud bychom se předtím nepokusili nahlédnout dějiny předvědeckého období psychologie. Při bližším prozkoumávání a

seznamování se s tímto tématem jsme však doznali, že předvědecké období psychologie je nejenom značně dlouhé v porovnání s ostatními vědami, ale představuje také obrovsky obsáhlou tematiku, kterou v práci nebylo možné vyložit v celém jejím rozsahu. Psychologii se ve svých filosofických, sociologických a antropologických dílech alespoň okrajově zabývá převážná většina autorů působících během předvědeckého období, a proto by bylo velice složité a pro bakalářskou práci nevhodné komentovat všechna období a názory. V rámci kapitoly zabývající se předvědeckým obdobím psychologie jsme se tedy zaměřili na klíčové osobnosti a názory přínosné pro další části textu.

V následujících dvou částech práce se autorka pokusila vystihnout klíčové myšlenky, nejdůležitější metody a představy ústředních autorů každého ze dvou nahlížených směrů, čímž se dostala k představení základního modelu každého odvětví. Zároveň také usilovala o kritické porovnávání těchto dvou přístupů a na několika prezentovaných rozdílech se snažila vysvětlit podstatu a zásadní náplň behaviorismu, respektive humanistické psychologie. Do práce se bohužel nepodařilo zařadit filosofické uvažování nad myšlenkami jednotlivých autorů. Bylo tomu tak jednak z důvodu, který jsme již zmínili, tedy kvůli velké sumě informací, jež bylo potřeba poznamenat vzhledem ke správnému výkladu a popisu zadaných témat, a jednak jsme v práci dali přednost popisnému stylu, s cílem nahlédnout problematiku očima objektivního jedince, což se, domníváme se, podařilo.

Autorka si je vědoma, že tento okruh problémů by se dal zkoumat i pomocí kritického přemýšlení a filosoficko – antropologického uvažování, které by autorce na jednu stranu poskytlo lepší příležitost k vyjádření vlastních úvah, avšak obáváme se, že by to bylo na úkor již zmiňovaných podstatných informací. Proto jsme se v práci rozhodli využít popisný styl.

V průběhu zpracovávání bakalářské práce měla autorka možnost důkladně se seznámit s oběma směry a jejich hlavními představiteli. Pokud máme zhodnotit důležitost obou směrů pro lidský život a vyjádřit vlastní názor na celou problematiku,

myslíme si, že v praktickém životě se během svého chování člověk řídí oběma těmito přístupy.

Když se autorka zabývala behaviorismem, velmi často jí na mysl přišlo přísloví: „Chybami se člověk učí“. Symboliku tohoto přísloví bychom přisoudili tomu, co behavioristé popisují jako vnější popudy, které formují naše chování a na základě kterých si vytváříme vzorce, dle nichž pak dále upravujeme své vystupování. K člověku velmi často během jeho života přichází chvíle, ve kterých si uvědomuje, že v podobné situaci již jednou byl a je schopný vyvolat si stav, do kterého ho přivedlo jeho tehdejší rozhodnutí. Podle povahy tohoto stavu – pozitivní či negativní – jedná buď stejně, či opačně. Což je v podstatě základní východisko behavioristů, kteří tvrdí, že veškeré chování člověka je naučené a psychika a vědomí člověka je ovlivňováno vnějšími popudy, které vždy vyvolávají určitý způsob reakce lidského jedince na danou situaci.

„Každý svého štěstí strůjcem“ je další přísloví, kterého můžeme využít jako příklad pro opačnou oblast psychologie orientovanou na člověka a lidství jako takové - humanistické odvětví psychologie. Humanisté totiž schopnost organizace, ovlivňování svého vlastního chování a změnu venkovního vystupování kladou na zodpovědnost právě člověku samotnému a jeho vnitřnímu uvažování. Podle autorčina názoru se člověk za svého života setká i s naprosto ojedinělými situacemi, se kterými mu učení ani předchozí zážitky nepomohou. Při rozhodování se bude moci spolehnout pouze na sebe, na své vlastní myšlenkové pochody a často i pocity, které mu napoví, jakou cestou se vydat tak, aby ho jeho rozhodnutí vnitřně posílilo a aby se díky němu cítil vnitřně vyrovnaný a spokojený. A to je právě fáze, kterou humanisté spojují s již několikrát zmíněnou sebeaktualizací, probouzením a poznáváním svého vlastního já, při jehož využívání a uvědomování si svých myšlenkových pochodů, svých pocitů a vlastních charakteristik se člověk dostává do souladu se sebou samým.

Pro praktické využití by autorka práce tedy navrhovala kombinaci obou těchto vědních oborů a nechala by již čistě na jedinci samotném, které situace bude řešit za

využití zkušeností a zážitků, a ve kterých se nechá vést vyššími formami svého vlastního myšlení a vnímání.

Jak by řekl klasik „Žij a nech žít“ všechny obory, ve kterých se vědci snaží přijít na to, jak pomoci člověku. Všechny druhy psychologie jsou svým způsobem přínosné a ať již zkoumají lidské chování ve vztahu k jemu samotnému, k jeho okolí, nebo k bohu, vždy se snaží člověka pochopit a pomoci mu v těžkých chvílích, a to je dle našeho názoru jedna z nejušlechtlejších věcí, kterou se věda zabývá.

Seznam použitých zdrojů

MONOGRAFIE:

FROMM, Erich. *Člověk a psychoanalýza*. 2. dopl. vyd. Překlad Irena Petřinová, Marta Hubscherová. Praha: Aurora, 1997, 200 s. ISBN 80-859-7418-5., str. 38

HUNT, Morton. *Dějiny psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000, 712 s. ISBN 80-717-8386-2.

KOSEK, Jan. *Věda to je určitě, ale o čem?: kapitoly z psychologie*. Praha: Baset, 2003, 173 s. ISBN 80-734-0014-6.

NAKONEČNÝ, Milan. *Průvodce dějinami psychologie*. 1. vyd. V Praze: SPN - pedagogické nakladatelství, 1995, 174 s. ISBN 80-859-3723-9.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie téměř pro každého*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004, 318 s. ISBN 80-200-1198-6.

NAKONEČNÝ, Milan. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1998, 590 s. ISBN 80-200-0689-3.

NYKL, Ladislav. *Pozvání do Rogersovské psychologie: přístup zaměřený na člověka*. 1. vyd. Brno: Barrister, 2004, 137 s. ISBN 80-865-9869-1.

PATOČKA, Jan. *Péče o duši II: [soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách]*. 1. vyd. Editor Ivan Chvatík, Pavel Kouba. Praha: Oikoymenh, 1999, 398 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0591-7.

PEREGRIN, Jaroslav. *Kapitoly z analytické filosofie*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2005, 319 s. ISBN 80-700-7207-5.

PLATÓN. *Faidros: O lásce*. 2. vyd. Praha: ČS, 1958.

PLHÁKOVÁ, Alena. *Dějiny psychologie*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 328 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0871-X.

ROGERS, Carl R. *Způsob bytí. Klíčová témata humanistické psychologie z pohledu jejího zakladatele*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 292 s. ISBN 80-717-8233-5.

STAVĚL, Josef. *Antická psychologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1972.

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. 6. vyd. Praha: Zvon, 1999, 630 s. ISBN 80-7113-236-5.

WUNDT, Vilém. *Úvod do psychologie*. Zábřeh: J. Malý, 1923.

ČASOPISY:

UMLAUF, Václav. Základy antické psychagogie. *Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*. Praha: Psychologický ústav AV ČR, 2006, č. 6., s. 463 - 471 ISSN 0009-062x.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

LEARY, David. On the conceptual and linguistic activity of psychologists: The study of behavior from the 1809s to the 1990s and beyond. *Behavior and philosophy* [online]. Cambridge, MA: Cambridge Center for Behavioral Studies, 2004, č. 32 [cit. 2012-05-06]. ISSN 1053-8348. Dostupné z: <http://behavior.org/resources/143.pdf>

MILLS, John A. *Control: a history of behavioral psychology* [online]. New York: New York University Press, c1998, xii, 246 p. [cit. 2012-05-06]. ISBN 08-147-5611-5.

Dostupné z:

http://books.google.cz/books?id=ct7tSiyJUaUC&printsec=frontcover&dq=control:a+history+of+behavioral+psychology&hl=en&sa=X&ei=rii6UKuTFcHZtAapjoGwDg&redir_esc=y